

Bir Simülakr ya da Eğitim Çıktısı Olarak Özgürlük: Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Bağlamında Bir Okuma

Freedom as a Simulacrum or an Educational Outcome: A Reading in the Context of Jean Baudrillard's Simulation Theory

Hikmet Çamcı* – Rifat Atay

¹Dr., Antalya Erünel Sosyal Bilimler Lisesi, Antalya, Türkiye, <https://orcid.org/0000-0002-8159-7595>, hikmetcamci@gmail.com
Dr., Antalya Erünel Social Sciences High School, Antalya, Turkey, <https://orcid.org/0000-0002-8159-7595>, hikmetcamci@gmail.com

Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi ABD., Antalya, Türkiye, <https://ror.org/01m59r132>, <https://orcid.org/0000-0001-8715-3023>, rifatay@akdeniz.edu.tr

Prof. Dr., Akdeniz University, Department of Philosophy and Religious Sciences, Philosophy of Religion, Antalya, Turkey, <https://ror.org/01m59r132>, <https://orcid.org/0000-0001-8715-3023>, rifatay@akdeniz.edu.tr

* Corresponding author

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 29.05.2024

Kabul Tarihi: 05.09.2024

Yayın Tarihi: 30.09.2024

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Değerlendirme

Ön İnceleme: İÇ hakem (editörler).

İçerik İnceleme: İki dış hakem/Çift taraflı körleme.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Hikmet Çamcı - Rifat Atay

Etik Bildirim

turkisharr@gmail.com

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu çalışmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Yayıncı

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Yazar Katkıları

Yazar-1 (% 60)

Yazar-2 (% 40)

Atf

Çamcı, H.-Atay, R. (2024). Bir simülakr ya da eğitim çıktısı olarak özgürlük: Jean Baudrillard'ın simülasyon kuramı bağlamında bir okuma. *Turkish Academic Research Review*, 9/3, 298-318, <https://doi.org/10.30622/tarr.1491656>

Öz

İnsanın maddi ve manevi bir bütün olduğu ön kabulüne dayanan araştırmada, simülasyonun ortaya çıkardığı metastazların eğitim yoluyla giderilme ihtimali dikkate alınarak bazı eğitim ilkelerine ulaşılması hedeflenmiştir. Aşkın'ın ve insan aklının egemen olduğu çağlardan farklı olarak, algoritmik ve kodların oluşturduğu telematik bir çağda yaşandığı söylenebilir. Görüntülerin hâkim olduğu bu çağ, kendine has hız ve görüntüden kaynaklı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. İnsani konu edinen araştırmalarda genellikle ele alınan özgürlük kavramı, bu durumun tespiti için uygun olduğu varsayılarak ele alınmıştır. Ahlaki, hukuki ve siyasi anlamlar yüklenerek açıklanan bir kavram olan özgürlük, genel olarak serbestiyet, bağlardan kurtulmak, bazı hakları elde etmek anlamlarında kullanılmaktadır. Bu çalışma, Baudrillard'ın özgürlük konusundaki durum tespitleri göz önünde tutularak ve Türkçenin imkânlarından faydalanılarak, "gürleştirilmiş bir özün çıktısı olarak özgürlük" anlayışı doğrultusunda tartışılmıştır. Sibernetik çağı felsefi ve sosyolojik bakış açısıyla ele alan Baudrillard'ın, en az bilimkurgu yazarları kadar da meseleyi edebi bir dille ele aldığı söylenebilir. O, modern çağın, sibernetik, simülasyon, simülakr, baştan çıkarma gibi kavramlarına kendince anlamlar yükleyerek çözümlemesini, serimlemesini ve eleştirisini kendi üslubu ve diliyle ifade eden bir düşünürdür. Bu açıdan onun yaklaşımları araştırmaya konu edinilmiştir. Bu çalışmada "Jean Baudrillard'ın Özgürlük Kavramına Bakışı" ve "Otantik İnsandan Modern İnsana Özgürlüğün Serüveni" başlıkları altında onun özgürlük anlayışı verilmeye çalışılmıştır. "Özgürlüğün Yeniden İnşasının İmkânını Tartışmak" adlı başlıkta genel kabul görmüş özgürlük tanımının yeniden inşası mümkün mü tartışması yapılmıştır. Simülasyon ve modernizm eleştirileriyle meşhur bir filozof olan Baudrillard'ın düşünceleri temel alınarak yürütülen bu araştırma, onun modern dünya ve özgürlük hakkındaki görüş ve yorumları, makalede sorun tespitinde ve eğitim ilkeleri çıkarmada veri olarak kullanılmıştır. Baudrillard'a göre içinde yaşadığımız çağın temel özellikleri şunlardır: Bu çağ, onun düşüncesinde özgürlüğü engelleyen, insanı aklıdan ve özünden uzaklaştıran bir özellik sergilemektedir. Bu minvalde o, modern, insanın kul olmaktan çıkarılıp özne rolü yüklenmesine rağmen tüketici rolüne geçiş yaptığının gözlemlendiği bir çağ olarak değerlendirmektedir. Ayrıca o, bu çağın özelliklerine insanın akıl ve ruhtan uzaklaşarak bedenini öncelenmesi ve her şeyin değiş-tokuşa konu edinilmesini de eklemiştir. Baudrillard'a göre modern dönemde sorumluluğu kendi üzerine alan insanın, simülasyonda sorumluluğunu yapay zekaya devrettiğine şahit olunmaktadır. O, simülasyon çağında hızlı küresel iletişim-iletişimin, tekleşen, yalnızlaşan ve çok kimlikli insan tipini ortaya çıkardığını düşünmektedir. Ayrıca simülasyon çağının özelliği olarak kelime, kavram, durum gibi göndergeye atfedilenlerin kendinden başka referansının olmaması durumu da sayılan bu özelliklere eklenebilir. Bu bağlamda birçok kavramın da anlam kaymasına veya bozulmasına uğradığı söylenebilir. Özgürlük kavramı, Türkçede özün gürleşmesi olarak anlaşılabilir. Alanyazın taramasından elde edilen verilerin nitel tahliline dayanan çalışmada, simülasyonda özün gürleşmesi sorunsalına dair bazı ilkeler tespit edilmiştir. Bu bağlamda ulaşılan ilkelerin, simülasyon düzeninin metastazlarına ve sibernetik çağa uygun yeni bir eğitim anlayışı oluşturma ve geliştirme süreçlerinde faydalı olabileceği varsayılmaktadır. Bu minvalde simülasyon çağının metastazları ile mücadele edebilmek için dikkate alınması gereken sonuçlardan bir kısmı şöylece özetlenebilir: Öz eğitimiyle kişinin doğa ve Aşkın arasında kendini fark etmesinin sağlanması simülasyondan kurtulmada istenilen davranış olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda insan aklının doğa bilimleri, matematik ve mantık ile geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kavramlara sahte anlamlar yüklenmesini azaltmaya çalışmaya yönelik etkinlikler oluşturulması ve bilgi işlemsel düşünme öğretiminin geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca çalışmadaki veriler dikkate alındığında, sibernetik çağda kişinin hayretten uzaklaşmaya başladığı dolayısıyla da modern insan veya özünü gürleştirmiş insanın ortaya çıkma imkânının da kısıtlandığı çıkarımı mümkün gözükmektedir. Neticede simülasyon düzeni için bir eğitim anlayışı oluşturma ve geliştirme çalışmalarının zaruretinin ortada olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe ve Din Bilimleri, Simülasyon, Özgürlük, Eğitim, Ahlak, Sibernetik Çağ.

Research Article

History

Received: 29.05.2024

Accepted: 05.09.2024

Date Published: 30.09.2024

Plagiarism Checks

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Peer-Review

Single anonymized-One internal (Editorial Board), Double anonymized-Two external.

Copyright & License

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Hikmet Çamcı – Rifat Atay

Complaints

turkisharr@gmail.com

Conflicts of Interest

The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Published

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Author Contributions

Author-1 (%60)

Author-2 (%40)

Cite as

Çamcı, H.-Atay, R. (2024). Freedom as a simulacrum or an educational outcome: a reading in the context of Jean Baudrillard's simulation theory. *Turkish Academic Research Review*, 9/3, 298-318, <https://doi.org/10.30622/tarr.1491656>

Abstract

In the research, which is based on the assumption that the human is a material and spiritual whole, it is aimed to reach some educational principles by considering the possibility of overcoming the metastases caused by simulation through education. It can be said that we live in a telematic age created by algorithms and codes, unlike the ages dominated by transcendence and human mind. This age, which is dominated by images, poses its own unique speed and image-related problems. The concept of freedom, which is generally discussed in research on human beings, has been discussed assuming that it is appropriate for the determination of this circumstance. Freedom, which is a concept explained by attributing moral, legal, and political meanings, is generally used in the meanings of liberty, freedom from restraint, and obtaining certain rights. This study has been discussed in line with the understanding of "freedom as the output of an enriched essence", taking into account Baudrillard's situational findings on freedom and benefiting from the possibilities of Turkish. It can be said that Baudrillard, discussing the cybernetic age from a philosophical and sociological perspective, handles the issue with a literary language at least as much as science fiction writers. He is a thinker who gives his own meanings to the concepts of the modern age such as cybernetics, simulation, simulacrum and seduction, and expresses his analysis, presentation and criticism in his own style and language. In this respect, his approaches are the subject of this research. In this study, under the titles 'Jean Baudrillard's View of the Concept of Freedom' and 'The Adventure of Freedom from Authentic Man to Modern Man', his understanding of freedom is presented. In the section titled 'Discussing the Possibility of Reconstructing Freedom', the generally accepted definition of freedom and whether if it is possible to reconstruct it was discussed. This research was carried out based on the thoughts of Baudrillard, a philosopher famous for his criticisms of simulation and modernism, and his views and comments about the modern world and freedom were used as data in the article to identify the problem and derive educational principles. In the study based on the qualitative analysis of the data obtained from the literature review, the person realizes himself between nature and Transcendence through self-education; activities to reduce the attribution of false meanings to concepts; some principles have been identified, such as the development of computational thinking teaching. Since these principles may be useful in the processes of creating and developing a new understanding of education suitable for the metastases of the simulation order and the cybernetic age, the necessity of similar examinations is among the outcomes of the research. According to Baudrillard, the main features of the age we live in are as follows: In his thought, this age exhibits a feature that prevents freedom and distances man from his mind and essence. In this respect, he considers modernity as an age in which the human being is removed from being a creature and is observed to transition to the role of a consumer despite being assigned the role of a subject. In addition, he added that the characteristics of this age are the prioritisation of the body and the subjection of everything to exchange by removing the human being from the mind and soul. According to Baudrillard, it is witnessed that the human being, who took responsibility on himself in the modern period, transfers his responsibility to artificial intelligence in simulation. He thinks that in the age of simulation, the fast global information-communication reveals a single, isolated, and multi-identity human type. In addition, as a characteristic of the simulation age, the fact that those attributed to the referent such as word, concept, situation have no other reference other than themselves can be added to these features. In this context, it can be said that many concepts have undergone a semantic shift or distortion. In Turkish language, the concept of freedom can be understood as the flourishing of the essence. In the study, which is based on the qualitative analysis of the data obtained from the literature review, some principles regarding the problematic of the flourishing of the essence in simulation have been identified. In this context, it is assumed that the principles reached may be useful in the processes of creating and developing a new educational approach suitable for the metastases of the simulation order and the cybernetic age. In this respect, some of the results that should be taken into consideration in order to struggle with the metastases of the simulation age can be summarised as follows: Self-education and making oneself aware of oneself between nature and Transcendence can be considered as a terminal behaviour to get rid of simulation. In this context, the human mind needs to be developed through natural sciences, mathematics and logic. Therefore, it is recommended to create activities to try to reduce the attribution of false meanings to concepts and to improve the teaching of computational thinking. In addition, considering the data in the study, it seems possible to infer that in the cybernetic age, the person begins to move away from wonder, thus limiting the possibility of the emergence of the modern human being or the person who has flourished human essence. As a result, it is concluded that the necessity of creating and developing an educational understanding order the simulation order is obvious.

Keywords: Philosophy and Religious Studies, Simulation, Freedom, Education, Morality, The Cybernetic Age

Giriş

“Bin kulu azat edenden daha büyüktür

Bir hür insanı iyilikle kul edebilen.”¹

Ömer Hayyam

Batının, modernizmi, insan aklını din, aristokrasi ve gelenek gibi tüm vesayetlerden kurtararak her türlü sorumluluğu kendi üzerine aldığı temeller üzerine inşa ettiği söylenebilir. Modernizmin şimdinin özelliği ise, bir ekrana sahip, belli bir algoritmayla kurulu kodlardan inşa edilmiş, ölçülebilir, işlemsel bilgiye dayanan temelde ikili bir yapının hakimiyeti altında olmasıdır. Bu durum isimlendirilmek istenirse, siberetik çağ veya popüler ismiyle yapay zeka çağı denilebilir. Bu minvalde insanın, doğal aklının yerine, öngörülebilir, kodlara dayalı, oluşturulan yapay zekaya, bütün insani sorumlulukları yüklemeye çalıştığı gözlemlenebilir. Neticede insanla iletişim içinde olan sayısal makinalar; insanın gündelik yön güdümü, yiyeceğin çürümesini engelleme, evin iklimlendirmesi gibi birçok işi uzaktan iletişim yoluyla halletmektedirler. Bu gidişat belki de sıradan insani yeteneklerin birçoğu kaybolmasına sebep olabilir. Her şeyden önemlisi, makinaların sağladığı rahatlıklar içinde insan, moderniteyi kurmasında etkin olan aklından uzaklaşmaktadır. Ayrıca bu durum, akli, yalnızca siber elitin kullandığı, onunla diğerleri için kurallar ve yaşam tarzı oluşturduğu bir yapıya dönüştürebilmektedir. Diğer bir deyişle akıl, sanki halkın elinden alınıp, ekranlı koda dayalı sistemlere verildiği için modernizmin oluşturduğu özgürlük tehlikeye giriyor izlenimini doğurmaktadır.

Baudrillard’a göre küreselleşme, yani dünyanın Batılılaşması, bir olgu olarak ekranlı çağda rahatça gözlenebilmektedir. Ona göre, AVM’ler, havaalanları, otoyollar, şehirler, ekrandan yansıtılan dünyalar gibi örnekler “aynıların dünyası”nın yaşandığı izlenimine sebep olmaktadır. Baudrillard düşüncesinde, Batı modernleşmesi sonucunda insana ait bütün kavramlar, olgular, olaylar ve tecrübelerin, hep Batı anlayışının, kendi dışında taklitçelerini² (simülakr) ortaya çıkardığını görmek mümkündür. Bu bağlamda Batının gerçek, doğa ve toplum anlayışını formel ve informel eğitimle yaydığı, buna paralel olarak da Batı modernizminin en önemli eğitim çıktılarında olan özgürlük anlayışının da Batı dışında yaygınlaştığı söylenebilir. (Tubbs, 2017, s. 241) Bu doğrultuda modern ahlak, hukuk ve siyaset öğretilerinde gözlemlenen özgürlük anlayışını bertaraf etmiş tüketim eksensli bir özgürlük anlayışının, Batı ve haricindekilerde de mevcut olduğu görülebilir. Bu tek tip özgürlük anlayışının bireyi ortadan kaldırmasını en çok eleştiren hatta bu hali simülasyon kuramıyla açıklayan Baudrillard’ın eserleri çerçevesinde, onun özgürlükle alakalı düşünceleri, Türkçe özgürlük kavramı baz alınarak³ gündelik ve eğitime dayalı özgürlük anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışma yapılırken konuyu detaylı bir şekilde ortaya çıkarmak için alan yazın taramasına dayalı nitel bir analiz metodu tercih edilmiştir. Alan yazın

¹ (Hayyam, 2020, s. 129) Bu mısraların alıntılanmasının sebebi, Baudrillard’ın bir mülakatında özgürlükle alakalı bir soruya bu mısra ile cevap vermesidir. (bkz. Baudrillard & Noailles, 2007, s. 11) Ayrıca kendi eserlerinde özgürlükle ilişkilendirilebilecek kimi kısımlarda da bu iki mısra tekrar edilmektedir. (krş. Baudrillard, 2018, 58; Baudrillard, 2014, s. 51; Baudrillard, 2010, s. 45)

² Baudrillard’ın kitaplarında “simulacrum” geçmektedir. (karş. Baudrillard, 1981b, s. 9-10; Baudrillard, 1976, s. 77) Türkçe çevirilerinde de “simülakr” tercih edilmişse de (bkz. Baudrillard, 2020c, s. 12-13; Baudrillard, 2011b, s. 87) *Felsefe Sözlüğü*’nde “taklitçe” kullanılmıştır. (bkz. Güçlü vd., 2002, s. 180). Bu bağlamda, yukarıda Türkçesi verilen kavramdan ziyade makalenin devamında yaygınlığı nedeniyle “simülakr” tercih edilmiştir.

³ Türkçe özgürlük değerlendirmesinde, İsmet Özel’in öz/gür/lük kullanımı ve bu bağlamda verdiği anlamlandırmalardan faydalanılmıştır. Özel’in tercih sebebi, Baudrillard’a atfedildiği gibi standart metodoloji dışında özgür bir düşünür olmasının yanı sıra, (bkz. Walters, 2012, s. 10-11) Marksist gelenekten gelen her iki yazarın, bozulan anlam üzerine çalışmalarını. Küreselleşmeyi hesaba katarak Batılı olan durum tespiti açısından, Türk de küreselleşmeye maruz kalanın çözüm önerisi bağlamında ele alınmıştır. Diğer bir sebep ise, post-modern dönemde ikisinin de kelime, kavram, durum bağlamında göndergeye verilen anlamların bozulmasına, gösterge, gösteren, gösterilen karışıklığına dikkat çekmeye çalışmış olmalarıdır.

taraması; alan incelenmesi, öncesi ile ilişkilendirme ve sentez çalışması yapabilme imkânını sunması (Balcı, 2018, s. 75-76) açısından tercih edilmiştir.

Bu zaviyede, Baudrillard'ın düşüncesinde simülasyon çağının ortaya çıkardığı durumların serimlenmesi, Türkçenin imkânı ve otantik anlayışla çağımızda oluşan durumlara yönelik bir eğitim anlayışı çıkarma çalışması bağlamında müstakil bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu yönüyle araştırma, siber çağda insan ve insanlaşma üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlaması açısından önemlidir.

1. Jean Baudrillard'ın Özgürlük Kavramına Bakışı

Batı toplumuna bir açıklama getirmeye çabalayan, (West, 2020, s. 368) bilimlerdeki değişimlerin eşzamanlı olarak toplumlarda ve kültürlerdeki her bir parçayı da etkileyebileceği çözümlemesine sahip insanların incelediği, (Gane, 2008, s. 14) kışkırtıcı (Gane, 2008, s. 28) bir düşünür olan Baudrillard'ın özgürlük anlayışını anlama çalışmasına güncel durumu serimlediği iki açıklamasıyla başlanabilir. O, içinde bulunulan güncel durumu, sefahat, aşırı bolluk ve medya aldatmacasının ürettiği bir orji (orgie)⁴ sonrasına benzetmiştir. Baudrillard, bu durumu her türlü modernliğin, her alandaki özgürlüğün patladığı an olarak görmektedir. Ona göre, özgürlüğün patladığı bu an, aynı zamanda politik ve cinsel özgürlük, üretici güçlerin, yıkıcı güçlerin, kadının, çocuğun, bilinçdışı itkilerin, sanatın özgürleşmesi anıdır. Bir anlamda her türlü temsil ve karşı-temsil modellerinin yüceltilmesi anıdır ki ona göre bu tam anlamıyla; gerçeğin, akılcılığın, cinselin, eleştirel olanın ve antitezinin, büyümenin ve büyüme krizinin orjisidir. Baudrillard, Batının, nesne, gösterge, mesaj, ideoloji ve zevklere ilişkin her türlü sanal ve aşırı üretim yollarını katederek nihayetinde her şeyin özgürleşmiş ve şeffaflaşmış olmasının asıl problemi doğurduğu ve bu nedenle de şimdi ne yapılacağını sorgulamaktadır. (Baudrillard, 2020a, s. 9-10) Baudrillard'ın çözümlemesine göre, bu aşamadan sonra orji ve özgürleşme simülasyonu olan Batı, boşlukta hızlanmaya devam edecektir; çünkü özgürlüğün tüm hedeflerinin peşinden koşmayı bırakmıştır. Ütopya, elinin altında hazır kullanılabilir halde ve gerçekleşmiştir. Bunun anlamı ise simülasyon içinde bir hipergerçeğe dönüşmektir. Ona göre Batı, bir tür umarsızlık içinde yeniden üretilmesi gereken ideali, hayali, görüntüyü sonsuz çoğaltarak yaşamaktadır.⁵ Diğer bir ifadeyle, Batının, özgürlüğü yeniden üreterek yoluna devam ettiği çıkarımında bulunulabilir.

Baudrillard, Jean Nouvel ile mülakatında özgürlüğe ya da özgürleşmeye karşı bir tür önyargısı olduğunu söylemektedir. Bununla kastının özgürlüğün bir modernite ideali olduğu; her ne kadar kendiniz olun, özgür olun denilse de bununla ne kastedildiğinin bilinmediği ve bu durumun aslında bir sorun da teşkil etmediğini söylemektedir. O, bu yeni hali, insanlara bir kimlik bulma zorlaması, kişiyi kendiyile özdeşleştiren, kendini tamamlamak zorunda olduğu bir ultiatoma benzetmektedir. Onun bu fikrinin kaynağı insanın her türlü teknik imkâna sahip olduğunu düşünmesidir. Bu durum ona göre kolaylıktır, özgürlük ise kolaylığı kabul edebilecek bir şey değildir. Zira insan, simülasyon öncesinde özne özgürlüğü için emek harcayıp mücadele etmiş, bu mücadelecı birey de kendine ait kuvveleri gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Oysa artık özgürlük sorunu işlemsellik içeren, operasyonel, sayılarla, görüntülerle mücadeledir. (Baudrillard, & Nouvel, 2011, s. 100) Bu minvalde ona göre Batı kültürü özgürleştirme (rasyonel) gücüne ancak bir zamanlar sahip (Baudrillard, 2020c, s. 104) olmuştur.

⁴ Baudrillard, anlamları arasında sefahat, aşırı düşkünlük gibi anlamları olan “orji” kelimesini *La transparence du mal: Essai sur les phénomènes extrêmes* kitabında ilgili bölümün başlığı olarak “Après l’Orgie” şeklinde kullanmış (Baudrillard, 1990, s.11) ve ilgili makalenin içinde bolca geçmektedir. Ayrıca kelimenin Fransızcası “orgie”, kitabın İngilizce çevirisinde “orgy” ile karşılanmıştır. (Baudrillard, 1993, s. 3) Buna ek olarak kitabın ilgili makalesi Türkçe çevirisinde de “Orji Sonrası” olarak çevrilmiştir. (Baudrillard, 2020a, s.9) Çalışmada da bu tercihlere uyulmuştur.

⁵ Baudrillard'ın bu temel kaygısı ve eskiye duyulan özlemi, onun aydınlanma fundamentalisti olarak yorumlanmasına kapı açabilir. (Baudrillard, 2020a, s. 10)

Özgürlük ile insanın aklını kullanmasına ve aklın vesayetsizlikle ilişkisine dikkat çeken Baudrillard, burjuva ve sanayi devriminin, insanın din, ahlak ve aileyle olan bağlarını tedricen gevşettiğini düşünmektedir. Ancak o, bu vakıaların insanın hukuken özgür hale getirdiğini de söylemektedir. Gene de o, bu özgürleşmenin bir insan veya özgün bir nesne olarak değil de işlevsel olarak insanın emek gücünü satma açısından ele alındığı iddia etmektedir. (Baudrillard, 2020b, s. 27) Bu iddia, onun ilk dönem eserlerinde baskındır. Ona göre insana özgürlük olarak sunulan kişiselleştirme ve seçme hakkı; (Baudrillard, 2020b, s. 188-189) AVM ve oy verme kabinleri kişinin özgürlüğünü düzenli olarak gösterdiği yerler, sistemin iki beslenme-dayanak noktasıdır. (Baudrillard, 2021, s. 83) O, özgürlüğün, insanlara utanıp sıkılmadan çocuk gibi davranma hakkı tanınması arzusuna (Baudrillard, 2020b, s. 246) dayandırılmasını ve nesneye boyun eğmek suretiyle (Baudrillard, 2020b, s. 252) özgür olunacağı fikrini sıklıkla eleştirmektedir.

2. Otantik İnsandan Modern İnsana Özgürlüğün Serüveni

Baudrillard'ın özgürlük konusunda dikkat çektiği hususlardan biri de insan bedenidir. Ona göre, Batı, bedeni üssel bir değer olarak işlevsellik ve emek gücü olmaktan çıkarmış; narsistik⁶ bir kült nesnesine dönüşmesini ve bedenin kutsallaştırılmasını, güzellik ve erotizmi, özgürlüğün laymotifleri (ana motif/muharrrik) yapmıştır. (Baudrillard, 2021, s. 167)⁷ Bu veriler ışığında, öncelenenlerin bir birey olan insan yerine tüketici insanın oluşmasında kullanılan ana motifler olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Baudrillard'a göre rasyonel⁸ olarak verimlilik amaçlarına yönelik olarak bedenin sömürülebilmesi isteniyorsa "özgürleştirilmesi" gerekmektedir. Bu minvalde, özgürlüğün biçimsel ilkesi olarak emek gücü, ücret talebine ve değişim değerine dönüştürülecekse özgür irade ve kişisel çıkarın için içine girmesi gerekmektedir. Aynı şekilde arzunun gücünün akılcı olarak manipüle edilebilir bir nesne/işaret talebine dönüşebilmesi için de bireyin bedenini yeniden keşfedebilmesi ve narsistik olarak kuşatılabilmesi için "biçimsel zevk ilkesi" gerekmektedir. Kısacası ekonomik verimlilik için bedenin nesneleşmesi, özgürlük anlamına gelmektedir. (Baudrillard, 2021, s. 172)⁹

Baudrillard, Batı modernleşmesinde Orta Çağdan itibaren mezhep sapkınlıklarına karşı reformist söylem sonrası bedeni konu edinen bütün -lojiler, özellikle 18. yüzyıldan itibaren, ruhçu dogmaları şiddetle eleştirmiştir. Ona göre, beden yararına kutsallıktan arındırma (desakralizasyon) (Baudrillard, 2021, s. 173)¹⁰ ve sekülerleşme bütün Batı'ya nüfuz etmiş; özgürlük, özgürleşme, Tanrı'ya karşı insan adına bir mücadele olan beden, yeniden keşfedilmiştir. Bu keşif sonrasında da kutsallaştırmaya yönelik ruh kültü yerine beden kültü geçmiştir; (Baudrillard, 2021, s. 222) geleneksel bireyin aşkın olarak tamamlanması yerini reklamın hakim olduğu karşılıklı talep süreçlerine bırakmıştır. (Baudrillard, 2021, s. 222) Bu sürecin işleyişinde eylemlerden istendik olanlar özgürlük

⁶ Türkçe çevirisinde "narsistik" geçen kelimeye karşılık "narsistik" anlamı tercih edilmiştir. Bu kelime eserin Fransızcasında "narcissique", İngilizcesinde ise "narcissistic" olarak geçmektedir. (bkz. Baudrillard, 2021, s. 167; Baudrillard, 1970, s. 207; Baudrillard, 1998a, s. 132)

⁷ Çeviride "laymotif" olarak verilen kelime eserin Fransızcasında "leitmotive", İngilizcesinde ise "leitmotivs" olarak geçmektedir. (bkz. Baudrillard, 1970, s. 205; Baudrillard, 1998a, s. 132) Eserin çevirmeni de Türkçeye de girmiş olan "laymotif" kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.

⁸ Ölçülebilir olanı kabul eden, seküler anlayışa sahip "rasyonalist" veya "rasyonel" anlayışlarına kelime karşılığı olarak "akılcı" veya "akılcı" kullanılmıştır. Ölçülebilir olanın dışındakini, manevi veya metafizik olanı da hesaba katan anlayış için de "akıllı" kullanılacaktır. (karş. Özel, 2020, s. 38-39)

⁹ Karş. Bu eserin Fransızcasında "narcissiquement" kelimesi, İngilizcesinde "narcissistically" karşılanmıştır; eserin Türkçe çevirisinde ise "narsistik" tercih edilmiştir ancak bu çalışmada kelimenin diğer karşılığı olan "narsistik olarak" tercih edilmiştir. (Baudrillard, 1970, s. 211; Baudrillard, 1998a, s. 135)

¹⁰ Türkçe çeviride "kutsallık dışlaşma" olarak çevrilen, kutsal bir amaca adanmış dini bir yapının sonrasında başka bir amaç için adandığında ortaya çıkan şey olan desakralizasyon, eserin Fransızcasındaki "désacralisation", İngilizcesinde "desacralization" ile karşılanmıştır. (karş. Baudrillard, 1970, s. 212; Baudrillard, 1998a, s. 135)

göstergelerine dönüştürülüp sonrasında modanın biçimsel mantığına uydurulmakta, bu süreç ise ayrımlama mantığının süzgecinden geçilerek yapılmaktadır. (Baudrillard, 2009, s. 44-45) Böylelikle bu anlayışın istenilen toplumsallaşmayı ortaya çıkarması beklenmektedir. Baudrillard bu duruma örnek olarak boş zamanı vermektedir. Zira boş zaman bile, kişinin özgürce harcaması yerine “zorunlu” harcanması gereken, çalışmak dışında da bir şeyler yaptığını kanıtlamak zorunda bırakıldığı, bir değiş tokuş ve anlam kazandırma aracına (Baudrillard, 2009, s. 76) dönüştürülmektedir. Bu konuya diğer bir örnek de insanın özgürleştirildiğini, kendi olduğunu ifade eden rekabet kavramıdır. O, bu kavramın günümüzde “girişimcilik” gibi kavramlarla modalaştırılarak insanların sömürgeleştirilmesi (Baudrillard, 2009, s. 89)¹¹ durumunu ortaya çıkardığını iddia etmektedir.

İnsan aklı üzerine konulanan modernleşme, Kant'ın aydınlanma için vesayetten kurtulması gerektiğini söylediği insan aklının (Kant, 2009, s. 1) yerine Baudrillard'a göre arzu üzerine oturtulmuş bir strateji oluşturulmuş, bilinçli olarak toplumsallaştırma zayıflatılmış, özgürlük ise üretim düzeni tarafından yeniden şekillendirilmiştir. Birey gereksinmelerinin kölesi yapılmış, insan aklı referans noktasından uzaklaştırılarak insan ahlaksızca tüketen tüketici konumuna yerleştirilmiştir. Bunun yapılabildiği olmasının nedeni ona göre, bireyin toplumsal mantık tarafından üretilmesi durumudur. (Baudrillard, 2009, s. 107)¹² Bu minvalde Batının, simülasyonda aydınlanmanın getirdiği insan aklına dayalı özgürlük anlayışından uzaklaştığı fikrine ulaşılabilir.

Baudrillard, “beden, güzellik ve cinselliğin,” bolluk ve sibernetik devrim tarafından özgürleştirilerek “yeni insan hakları” görünümüne büründürülüp kendilerini “yeni evrensel değerler” olarak dayattıklarını iddia etmektedir. Ona göre mübadele değerinin kontrolsüzce genişletilmesi, gösterge üstünden gerçekleştirilen sınırsız, rekabetçi spekülasyonlarla kollektif ve öznel değerlerin yoksunluğunu, manipülasyonu ve geri bildirimli denetimi her bir birey için ideolojik bir sığınak, kendi yabancılaşmasının sığınağı ve kutsallığın muhteşem temsilcisi olan bedeni zorunlu kılmaktadır. İlahi hakkın sermayesi olarak bilimsellikle olumlanan beden etrafında özel mülkiyet konusu restore edilmek üzeredir. (Baudrillard, 2009, s. 107; Baudrillard, 1981a, s. 97) Bu aşamadan sonra bu veriler ışığında özgürlüğün kaynağı ve göstergesi olan aklın yerini beden aldığını sonucuna ulaşılabilir.

Ona göre insan, bu noktadan sonra, artık her türlü din düzenine özgü bireysel ve kolektif değerden kurtarılan bütün gereksinimlerini karşılayarak ve kullanım değerine dönüştürerek yok eden varlık şeklinde tanımlanabilmektedir. (Baudrillard, 2009, s. 160) Bu bağlamda Baudrillard'a göre psiko-metafizik kategorilerin tamamında Batılı bilinç ve ahlakın tarihi, öznenin ekonomi politik tarihidir. (Baudrillard, 2009, s. 161) Ona göre, nesnelere üretmek, Batı toplumuna has bir özelliktir. Bu özellik Sanayi Devrimi'yle ortaya çıkmış olsa da sanayileşmiş toplum için bir nesneden değil, ancak bir üründen ibarettir. Nesnenin ortaya çıkışı, gösterge/işlev görünümüne büründükten sonra özgür biçim kazanmasıyla mümkün olmuştur. Bu olay sanayileşen toplumu mutasyona uğratıp tekno-kültürü ortaya çıkarmıştır ki bu da metalürjik toplumun gösterge toplumuna dönüşmesiyle gerçekleşmiştir. (Baudrillard, 2009, s. 233) Ona göre dört dörtlük sistem için üretimin yanında eşzamanlı olarak tüketim özgürlüğü de gereklidir. Bu üretim ve ekonomik sisteme, gösterge değiş tokuş sistemini eklemek gerekmektedir. (Baudrillard, 2009, s. 264) Sadece eşzamanlı olarak üretmek ve tüketmek yetmemekte; artık bu devir için nesnenin bir şeye işaret edip anlam kazanarak değiş tokuş eylemine konu olması gerekmektedir.

Baudrillard'a göre kendinden kaçılmayan “moda” ve “kod”, modernleşme denilen diktatörlüğü ortaya çıkarmaktadır. (Baudrillard, 2011b, s. 174) Ona göre bedenin güncel tarihi demek; onu denetleyen, parçalayan,

¹¹ Bu durumun eğitimle yerleştirilmesi bağlamında olumlu gören görüşler için bkz. (İnal, 1992, s. 799-801)

¹² Bu duruma karşı ortaya atılan “problem tanımlayıcı eğitim” modeli için bkz. (İnal, 1992, s. 798)

farklılığını ve çelişkili yerini değiştirip yadsıyan yapısal bir gösterge, maddi değiş tokuş materyali şeklinde örgütleyen ve göstergelerden oluşan bir ağın tarihi demektir. Buna en güzel örnek, “gücül”¹³ yapısına son verilen cinselliktir. Yeni sistemde cinsel olan, maddi sembollerle öncelenecek ekonomi politığe özgü bir göstergeye dönüşmüştür. (Baudrillard, 2011b, s. 176) Bu bağlamda da günümüzde bedeni özgürleştirmenin yolu ödünsüz narsistlikten geçmektedir. (Baudrillard, 2011b, s. 200-201) Dolayısıyla bedenle kodlanan insan, özgürlüğü oluşturulan moda uygun gerçekleştirmektedir.

Baudrillard’a göre özgürlük adına tüm yapılanlar toplumsal denetimin genişletilmesinden ibarettir. Doğum ve ölüm denetlemesi insanların toplumsalın izin verdiği ölçüde yaşamaları ve ölmeleri anlamına geldiğini düşünmektedir. Ona göre, insan üzerine uygulanan bu kurallar eşdeğerlik hesaplarınca belirlenen, tamamen yansızlaştırılmış bir yeniden yazım-planlama-programlama sistemidir. (Baudrillard, 2011b, s. 316) İnsanın özgürlüğü, üretim güçlerinin özgürleştirilmesiyle karıştırılmaktadır. (Baudrillard, 1998b, s. 17) Batının anlayışına göre, teknoloji kendilerine her türlü olanağı sunmakta, ölüm, yaşlanma ve özgürlük gibi sorunlara çözüm getirmektedir. (Baudrillard, 2005a, s. 71) Batı kibrinin özgürlükte de görüldüğünü ileri sürmekte olan Baudrillard, Batının sınıf mücadelesini ve üretim biçimini bütün tarihsel mal etmeye çalıştığı, ekonomiyi politik her alana uygulamaya uğraştığı, böylece ekonomi politığın kökenlerini yeniden üretmek zorunda kaldığını iddia etmiştir. (Baudrillard, 1998b, s. 61) Ona göre, özgür olmak “her yerde birbirinden kopuşun içselleştirildiği, öznenin kimliğinin gelip üzerine yapıştığı soyut, öznel bir özün (burada işgücü) içselleştirilmesi şeklinde algılanmaktadır...” Burada aşkın bir durum söz konusu değildir. Ancak kişisel bir durumdan bahsedilebilir. (Baudrillard, 1998b, s. 87)

Baudrillard’a göre denetleme ve kilitleme düzeni, sanal düzeydeki özgürleştirme hareketleriyle aynı gelişme hızına sahiptir. Ona göre, modern anlamda devrimlerin gerçekleşmesini engelleyen şey de bu durumdur. (Baudrillard, 2020c, s. 67) “Özgürleştirmeye yönelik uygulamalar sistemin yalnızca bir yüzünü, yani bize sürekli olarak saf bir nesne olmamızı ihtar eden yüzünü gösterirken bizden bir özne olmamızı, özgürleşmemizi, ne pahasına olursa olsun konuşmamızı, oy vermemizi, katılmamızı ve oyunu oynamamızı isteyen diğer yüzünü gizlemektedir.” (Baudrillard, 2020c, s. 123) İnsanların istedik şeye yönelmeleri, reklam ve kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. (Baudrillard, 2020c, s. 129) Ben olan, her şeyi yapan -kadiri mutlak- insan, özne özgürlüğü faydasına değil kod olarak isimlendirilebilecek kalıp yararına ortadan kaybolmaktadır. Bir başka deyişle, özne (ben ve öteki) diye bir şey olmayacak, bakıp kendini göreceği bir ayna ve onun ortaya çıkardığı imge (Baudrillard, 2020c, s. 136-137) var olacaktır.

Baudrillard, içinde yaşanılan çağın, enformasyon, model ve sibernetikten oluşan, tamamen işlemsel, hipergerçek ve salt bir denetimi hedefleyen simülasyon simülakrılarının hakim olduğu bir zaman dilimi olduğu (Baudrillard, 2020c, s. 163) iddiasındadır. Ona göre, Batı görülebilecek her şeyi görmüştür, yaşanabilecek her şeyi yaşamış ve bu süreçte metaforlar yaşama geçirilip sonrasında eritilip yok edilmiştir. O, Batının yazgısında daha öteye gidememek olduğunu, onların sona ermeyecek (transfini) bir evrende yaşadığını savunmaktadır. (Baudrillard, 2011a, s. 91) Ona göre, ahlaki enerjiyi yok edip ahlak dışı enerjiyi özgürleştirerek cinselleştirmeye çalışan, yaşam kalitesini yükseltme söylevini kullanan oyun, moda ve reklam gibi sistemlerin gerçekliğe sahip olmayan göstergelere dayanmayı sevmesi, büyü gibi düşünceye dayanan sistemlere

¹³ Çevirmenin tercih ettiği “gücül” kavramı, eserin Fransızcasında “virtualité” olarak geçmektedir; İngilizcesinde ise “virtuality” ile karşılanmıştır. Bu kavram “sanal”, “sanallık” anlamlarına gelmektedir. Bu alıntı sonrasında metnin kalanında kavrama “sanal” anlamı verilecektir. (karş. Baudrillard, 1976, s. 155; Baudrillard, 1993, s. 101) Ayrıca “virtuality”e *Redhouse Sözlüğü*nde “kuvvette olmaklık” anlamını vermiştir. (bkz. Redhouse, 1884, s. 800)

benzemektedir. “Bu ahlaksız enerji anlamı parçalamakta, olguları, temsil biçimlerini, benimsenmiş değerleri değiştirmekte ve ideal bir toplumsal imgesine takılıp kalmış toplumlara harekete geçirmektedir.” (Baudrillard, 2011a, s. 96) O, bunun, akıllı bir referans noktasından uzakta olan bir toplumu yönlendirme yöntemi olduğunu düşünmektedir.

Baudrillard, modern dünyanın ve rastlantının özelliği olan iğrenç ve müstehcen olarak adlandırdığı istatistik ve olasılıklara özgürlük adına katlanmak durumunda (Baudrillard, 2011a, s. 189) olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, Batının doğal şeyleri düzene sokan rasyonel ve rasyonalist anlayışı yetersiz kalmakta; özgür dünyada, düzen işini gerçekleri görmekten aciz tanrı olan “rastlantıya” bırakan yolda doğal olarak Tanrı ölmüştür. (Baudrillard, 2011a, s. 192-193) “Rastlantı, yani insanı insan yapan özelliklerin yitirilmesi, insanların birbirlerine karşı tamamen duyarsızlaşmaları, kısaca özgürlük kavramının belirsizleşmesinin nedeni bu yazgısal düzenin yok edilmesidir. Kısaca, rastlantı demek biçimler evrenini yok ederek yapay bir şekilde ürettiğimiz şey demektir.” (Baudrillard, 2011a, s. 196) Baudrillard düşüncesine göre rastlantı ile zorunluluk aynı evrene bağlıdır. Rastlantı demek neden sonuç ilişkileri denen cehennemdir. Şeylere bir yazgı veren onlara denklem dışında olanak sunan düzenden bahsedilemez. Ona göre rastlantı, kendi moneküler/bireysel cehennemine insanın bir neden uydurmasını bekler (Baudrillard, 2011a, s. 203) ve Batı gibi sorumluluktan kaçarak her şeyi rastlantıya bağlayan ne olduğu belirsiz olguları metazorla özgürlük olarak adlandıran ve endüktif/dedüktif bağlantıya bağlayan başka kültür yoktur. (Baudrillard, 2011a, s. 226)

Onun fikriyatında, içinde yaşanılan çok ekranlı dünyada özgürlük hiçbir yerdedir; seçim de nihai karar da yoktur. Çok ekranlı dünyada bilgisayar, enformasyon ve iletişim ağları alanındaki her karar seri, kısmi, parçalı ve fraktaldır. Fotoğraf çekenin, “Telematik İnsan”ın (Baudrillard, 1990, s. 64)¹⁴ veyahut en bayağı televizyon seyirciliğinin biçimini oluşturan şey, yalnızca kısmi kararların art arda gelişi, kısmi nesnelere ve silsilelerin oluşturduğu mikroskobik seridir. Bütün bu tavırların yapısı niceliksel; tek tek kararlardan oluşan rastlantısal bir bütündür. Bütün bunların ortaya çıkardığı hayranlık da ekranın verdiği sarhoşluktan, özgürlüğümüze son veren o belirsizlikten gelmektedir. (Baudrillard, 2020a, s. 62) Dolayısıyla modern insanın asıl karakteri olan aklını her türlü iktidarın vesayetinden kurtarması durumunun aksine telematikleştikten sonra sanalın vesayeti altına girdiği yorumuna gidilebilir. Hatta fizik veya metafizik iktidarın sözlerini itiraz edip sorgularken hatta inkar ederken ekran ve sanal iktidarı eleştirel akla tabi tutmadığı söylenebilir.

Baudrillard'a göre, yapay aklın başarısı, insanı gerçeğinden, çözümsüz ve belirsiz olandan kurtarması ve sanal makinalar geldi sorun bitti algısıyla; ayrıca öznesiz, nesnesiz, yabancılaşmamış olmasıyla ilişkilidir. Ayrıca öteki cehenneminden kurtulmuş aynalar ve makinalar tarafından homeostazi (dengeleşim) olan varlık, bundan böyle günümüz insanıdır, (Baudrillard, 2020a, ss. 63-64) ki Baudrillard'a göre, günümüzde özgürlükten bahsedilememesinin nedeni budur: Batıda özgürlük sorunsalı sanal olarak çözülmüştür, yani özgürlük ölmüştür.

¹⁴ “Telematik insan” olarak çevrilen tamlama, eserde “l’Homme Télématique” olarak geçmektedir. Fransızca sözlükte TABİRİN enformasyon ve telekomünikasyonun birleşiminden oluşturulduğu söylenmektedir (l’internaute.fr/dictionnaire/fr/definition/telematique/). Kitabın İngilizcesinde aynı ifade “Telecomputer Man” tamlaması ile karşılanmıştır. Ayrıca O. Drobnik, “Télématique” kelimesinin ilk olarak Simon Nora ve Alain Minc’in Fransız Cumhurbaşkanına sundukları raporda geçtiğini ifade etmektedir. (bkz. Drobnik, 1985, s. 23) Bahsi geçen raporda ise Amerika’da kullanılan “compunication” terimine benzer onlarda bilgisayara ve kendilerinde ise telekomünikasyona vurgu olduğu ifade edilmektedir. (bkz. Nora & Minc, 1978, s. 11) “Compunication” kelimesinin “computer+communicate” türetildiğine dair (bkz. Gao, 1997, s. 224). Ayrıca kitabın iç kapağında Türkçe çeviri yaparken yararlanılan kitaplar içerisinde İngilizce çeviriden de faydalandığı görülmektedir. Türkçe çevirisinde “Tele-kompüter İnsan” tercih edilmiştir. (bkz. Baudrillard, 2020a, s. 58) Türkçede telematiğin kullanımı olmasından dolayı bu makalede “telematik” tercih edilmiştir. “Bilginin telekomünikasyon ağı üzerinden aktarılıp bilgisayarda işlenmesi sürecine telematik aktarılmıştır.” örnek kullanımı için (bkz. Tufan, 2014, s. 11), telematik ve eğitim için (bkz. Lyotard, 2019, s. 99).

(Baudrillard, 2020a, s. 99) O, özgürleşmenin, Doğuda, özgürlük mefkuresinin, maddi göstergeleriyle takas edilmesi şeklinde yapılmakta olduğunu iddia etmektedir. (Baudrillard, 2020a, s. 100) Bu bağlamda Baudrillard'ın Doğuyu Batı'nın bir eleştirel akılla ulaşıp sonra sanalla uzaklaştığı özgürlüğün göstergelerine göre anlayıp yaşadıkları hususunda eleştirmektedir. Dolayısıyla Doğunun simülaklaşmış bir özgürlük yaşadığı söylenebilir.

Baudrillard'a göre, ekranlı çağda özgürlük, kod adlı ana kalıp uğruna yok edilmiştir. (Baudrillard, 2020a, s. 119) Onun dayanak noktalarından biri de özgürleştirilmiş kölenin efendiyi içselleştirmesidir ki, hegemonyanın bu aşamadan sonra başladığını (Baudrillard, 2017, s. 14) söylemektedir. Ona göre bu noktadan sonra da Batının büyüme ve durmak bilmeyen hız neticesinde sanal olarak her şeye sahip olduğunu düşünmektedir. Her şey değiş tokuş edilebilir, dışavurum ve performans alanları dahil her şeye teknik yanıt sağlanabilmektedir. Özgürlük kendinden kaçılması imkânsız bir konsept olurken, yasaklar evrensel boyutta kalkabilir, her çeşit bilgiye ulaşılabilir olmuştur. Bu nedenle günümüz dünyasında keyif almak, bir bakıma, zorunlu hale gelmektedir. (Baudrillard, 2017, s. 15) Bu çağ, ağlardan oluşan, sanal, bütünsel değiş tokuş sürecine egemen ya da ram olmuşların bulunmadığı integral gerçeklik noktasıdır. (Baudrillard, 2017, s. 48) Bu bağlamda simülaklar, bedava ekrandan sunulan bütünsel iletişim çığnlığıyla hızlıca her yöne serbestçe yayılmaktadır. Ücretsiz yapısı gereği oluşan değiş tokuş sistemi, hiçbir kimsenin kendinden kaçamayacağı bu sistem, Baudrillard'a göre her şeyin fiyat ve piyasa kavramlarına indirgenmesinden daha kötüdür. (Baudrillard, 2017, s. 57-58)

Modernleşme başlangıcında insan aklını iktidar kılmasıyla birlikte insanoğlu, kapasitesinin ötesine geçmeye çalışmış, hızlı bir özgürleşmeyle kişisel sınırlarını aşmaya zorlanmıştır. (Baudrillard, 2017, s. 74) Bolluk düzeni ve bütün sorumlulukları üzerimizden alan düzenden dolayı; iyiliğimizi düşünerek tek başına bizim için karar alan iktidara direnilemediğini söyleyen Baudrillard, bu kereden sonra başkaldırının anlamının değiştiğini, yaşağı değil de insanı her mevzuda özgür bırakan, hoşgörülü, aşırı şeffaflığı, kısaca Batının iyilik imparatorluğunu hedeflediğini iddia etmektedir. (Baudrillard, 2017, s. 77)

Simülakr düzeninde, belirsizlik faraziyesine hakikat ve gerçeklik illüzyonuyla; yazgıya özgürlük; kötülüğe mutsuzluk; düşünce varsayımına yapay zeka; olaya haber; oluş(um)maya değişme illüzyonuyla karşı delil sunulmaktadır. (Baudrillard, 2019, s. 47) İşin ilginç yanı, sistemin özgürlük mefkuresini ahlaki bir vazife ve zorunluluğa çevirmesi nedeniyle, her yerde ve durumda özgür olmanın öncelendiği bir ortamda, Batı zihninin, özgür olma gerekliliğinin bir istekten mi ya da bir ihtiyaçtan mı kaynaklandığını ayırt edememesidir. Bu nedenle özgürlüğe, tarihin derinliklerinden çıkıp gelebilecek kötülüklerden koruyan bir statü atanmıştır. (Baudrillard, 2019, s. 48)

Baudrillard düşüncesinde güncel kölelik, yoksunluktan ziyade aşırı özgürlük ortamının sonucudur. Bu ise insanın niçin, neden özgür olacağını, hangi kimliğe sahip olduğunu, her şeye sahipken kendi kendisinden nasıl faydalanacağını bilmemesinden kaynaklanmaktadır. (Baudrillard, 2019, s. 52-53) Ona göre, modern akılcı zihin kişinin kendini eğitmesini anlamayacaktır. "Özgürlük ve kimlik gibi şeylerin peşinden koşup, bunları anlamlı kılmaya çalışmanın bir yararı yoktur. Nasıl bir insan olduğumuz, yaşantımız ve yaptıklarımıza bakılarak söylenebilir." (Baudrillard, 2019, s. 60) Baudrillard'a göre, siber uzamda özgürlükten bahsedilemez, orada olan simülasyondur. Belli hazır bilgilerden, siteler tarafından belirlenmiş kodlarla belli parametrelerde karşılıklı etkileşim vardır ki bunun ötesine geçmek mümkün değildir. (Baudrillard, 2019, s. 77-78) Çağın insanları, hesaba kitaba dayalı otomatikleşmiş, kendi üzerlerinden her türlü sorumluluğu alan integral hesaba boyun eğmeyi tercih etmektedir. (Baudrillard, 2019, s. 87)

Modern bireyin fraktal bir yapıya sahip ötekisiz özne, bireyselleşmesi kitle statüsüne ters düşmeyen, kendini kimliğe adanmış, sanal bir parçacık olarak tek başına dolaşan, umutsuzca ötekini arayan olduğunu (Baudrillard, 2018, s. 52) iddia eden Baudrillard'a göre, irade ve özgürlük, modern insanın başının belası iki hortlaktır. Öznenin etrafındaki her şey, onun iradesini gerçekleştirilmesi ve özgürlüğünü sınırsız kullanmasına teşvik etmektedir. Bunları bu çağda istemediğini söylemekse yasadışı addedilmek demektir. Özgürleşmekten kasıt maddileşmek, tüm olanakların gerçekleştirilmesi, koşulsuz tamamlanmasıdır. Bu çağda kimlik peşinde koşan ve onun için savaşıyor insan, (Baudrillard, 2018, s. 56) ancak sanal açıdan tatmin olabilmektedir. (Baudrillard, 2018, s. 55-56)

Ona göre, nesnel koşullar altında birey özgür olamaz, aksine nesne olarak kalır; özgür olmak istiyorsa da bu, oyun ortamının incelikli özgürlüğü ile mümkün olabilmekte oyunun keyifliliği paradoksal olarak insanı özgürleştirir. Oysaki gerçek yaşamda irade insanı zincirlemektedir. (Baudrillard, 2018, s. 60) Baudrillard'a göre, özgürlüğün son aşaması kişinin kendine itaat etmemesidir. (Baudrillard, 2018, s. 64)¹⁵ Modern insan herhangi bir efendinin serfi olmasa da kendinin serfidir. (Baudrillard, 2018, s. 64) Ona göre aslında her bir kişi diğerinin kaderidir, bireysel bir kaderden bahsedilmesi ise mümkün değildir (Baudrillard, 2018, s. 85-86) ve özgür irade yoktur, bu bir yanılsamadır. (Baudrillard, 2018, s. 86) Onun burada Batıda özcü anlayışın belki de manevi unsurların ortadan kalmasının özgürlük anlayışını zamanla bozduğu, simülakrılaştırdığını düşündüğü yorumuna gidilebilir.

Baudrillard, siberetik çağın refah toplumu üyesi günümüz Batı insanının şimdimize kadar gelen özgürlüğe ilintilenmeyi istemeye, temsil edilmeye, kendi olmaya ihtiyacı yoktur. Zira borç ve kendi hayaletiyle var olan (Baudrillard, 2018, s. 108-109) bu insan, sanal dünyada işlemsel olmak uğruna bedensel ve zihinsel özürü olmayı yeğleyecektir. (Baudrillard, 2018, s. 117) Bu bağlamda modern insan, emek ve çaba harcamadan mananın, bilmenin, bilginin, değerini yolunu katetmektedir. (Baudrillard, 2018, s. 122) Yapaylığa mahkûm insan, gördürmenin, inandırmanın, değerlendirmenin, istetmenin tutsağıdır. Bundan böyle eylemlerinin ve düşüncelerinin doğrudan doğruya belirleyicisi değildir. Kitleler yalnızca yaşamsal fonksiyonlarını otomatik pilota almış, özlerine kayıtsız heteromobil taşıtlardır. O, bütün bunların, transfinal bir süreçte nihailiği simüle etmeye benzediğini düşünmektedir (Baudrillard, 2002, s. 183)¹⁶.

Yazılarını açıklamak, ikna etmek dışında, sarsmak ve rahatsız etmek için tasarlayan (Walters, 2012, s. 4) Baudrillard, modern toplumdan kopuşun yaşandığı dönem için yeni bir söylemin gerekliliğini (Cevizci, 2020, s. 1280) savunmaktadır ki bu düşüncesi makul gözükmektedir.

3. Özgürlüğün Yeniden İnşasının İmkânını Tartışmak

Özgürlük kavramı, Batı Modernizmine ait "liberalizm" kavramından yola çıkılarak 18. yüzyılda "serbestiyet" olarak çevrilmiştir. Bu kavramın karşılığı olarak "hürriyet", Fransızca "liberté" sözcüğünü karşılamak için, ilk defa Sadık Rifat Paşa tarafından 1837 yılında kullanılmış, bundan sonra da Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı kavramın karşılığı olarak Türkçeye girmiştir. "Liberté" kavramının anlamını karşılamak için Farsçası "azad"ın karşılığı olarak "boş" kelimesi de kullanılmıştır; bunun dışında Türkçe'de "erk

¹⁵ Baudrillard bunu kastetmemiş olsa da kişinin kendini yeniden yapılandırmasına benzer. İslam personalizmi için (bkz. Lahbabi, 1972, s. 10)

¹⁶ Alıntının yapıldığı sayfada çevirmen bu cümleyi "Erek ötesi süreçte yapay ereklilik" olarak vermiştir. Bu alıntıda geçen "heteromobile" ise sözlükte çalışmak için kendi gücünü kullanmayan olarak verilmiştir. Bkz. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Heteromobile> (erişim tarihi: 18.12.2022). Karş. (Baudrillard, 2003, s. 33)

(güç), erkinlik, eriklik” kelimeleriyle ifade edildiği de görülmüştür. Bu bağlamda ilgili kavram başkasına bağlı olmadan kendi kararlarını alma, otorite anlamlarında da kullanılmıştır. (Şirin, 2017, 157-162)

Otonomi (autonomy) bağlamında serbestlik (liberty) ile özgürlük (freedom) birbiriyle ilişkili ve İngilizcede birbiri yerine kullanıyor olsa da serbestlik dıştan gelen kısıtlamaları kastederken özgürlük ise otonomi (özerklik) adı verilen içten gelen durumları kastetmektedir. Serbestlik kendi başına bir amaç değildir; ancak otonomi bağlamında kullanılan özgürlük bir amacı (Capaldi, 2004, s. 268)¹⁷ ifade etmektedir. Türkçede ise “özgürlük” kavramı kişinin manevi varlığı anlamında olan “öz” kelimesinden türetilmiştir. Bu köke eklenen -gür ekinin ardına -lük ekinin eklenmesiyle türetilen kelime, (Gülensoy, 2011, s. 682) “özün gürleştirilmesi faaliyetinin çıktısı” olarak anlaşılabilir.

Özgürlük kavramının sözlük anlamlarına ek olarak ahlak felsefesince, kişinin kendisini belirlemesi, tanımlaması, denetlemesi, düzenlemesi ve yönlendirmesi hali, kişinin başkalarının buyruklarına göre değil de kendi isteklerine göre veya kendi akıl yürütmelerinden kaynaklı kararlara göre seçerek, kendini her açıdan aşarak eyleme hali (Özlem, 2009, s. 144) olarak anlaşılmaktadır. Hukuk alanında ise, devletin insan aklıyla belirlediği yasalardan doğan hak, adalet ve özgürlükleri birey ve diğeri adına koruması sonucunda ortaya çıkan durumu ifade etmektedir. Bu alanda iki temel görüşten biri olan liberal anlayışta birey öncelenirken, sosyal devlet anlayışında toplum dikkate alınarak özgürlükler belirlenmektedir. (Özlem, 2009, s. 148-150) Liberal ve sosyalist siyaset öğretilerindeki özgürlük anlayışı, modern hukuk öğretilerine göre şekillenmiştir. (Özlem, 2009, s. 150-151)

Özgürlük, kendine inceleme alanı olarak insanı seçen her disiplinin mutlak suretle fikir beyan ettiği, tartıştığı bir sorun veya konudur ki her çağ, kendine has ihtiyaçları, gereklilikleri veya gerçeklikleri doğrultusunda görüşler ileri sürülmüştür. Dolayısıyla çalışmadan önce bu hususta epeyce söylenmiş söz, beyan edilmiş fikrin var olduğu malumdur. Bu bağlamda içinde yaşanan çağı diğerlerinden ayıran temel unsurların başında fikir beyanı imkânı verdiği varsayılmaktadır. Baudrillard bağlamında, insanın aklından vazgeçmesi, sadece nesneleşmesi, kendi kendisiyle kalması, her şeyin değiş tokuşa tabi kılınması ve hızlı bilişim-iletişim bu farklılıklardan bazılarıdır. Bu farklılıklar arasından da en düzen bozucu ve farklı olanın hızlı iletişim ve bilişim olduğu söylenebilir.

Bu hızlı yapı ve yeni ekonomi politik, evrenselleşmeye, insani değerde, yaygınlaşmayı değil de pazar, iletişim, turizm ve teknolojinin dünya çapında yaygınlaşmasına, küreselleşmeye (Baudrillard, 2001, s.119) neden olmuş olabilir ki, bunlar siber çağın önceki çağlardan ayrılan özelliklerinden bazılarıdır. Bu durumun her şeyin ölçülebilir, değiş tokuş edilebilir olmasına, maddileşmesine, kişilikten ziyade kimliklerin ön plana çıkmasına olanak sağlamaktadır. (Kardeş, 2022, s. 555-556; karşı. Lahbabi, 1972, s. 30-31) Aynı bağlamda, insanın kendisini işaret ettiğinde bedeninin ön planda ve görünür kılındığı da yukarıdaki özelliklere eklenebilir. Reklamlar aracılığıyla dayatılan özgürlüğün, kendi olmanın, kişiliğin/kimliğin; spor salonlarında, güzellik merkezlerinde, doğa simülakrı otellerde ve irade merkezi AVM’lerde olduğu, bunun yanı sıra insanların sanat ve düşünceden estetikle uzaklaştırıldığı da eklenebilir. Ayrıca okulun geleneksel değerleri insana aktarmaktan uzak, sadece işlemsel, işlevsel bir hizmet alanı haline dönüştüğü de bu özelliklere dahil edilebilir. Hız çağının, diğer insanlardan uzak, tüketen, tüm insani sorumluluğu makinelere bırakan, akıldan uzaklaşmış, birçok kimliğe sahip insan profilini ortaya çıkarttığı iddiası da unutulmamalıdır.

Modernizmin, selefinden ayrıldığı noktalardan biri de insan aklını önceleyerek şimdiye ulaşmasıdır (Koca, 2022, s. 311) ki bunu yaparken insan aklını vesayetten kurtarmak uğruna gözlem, deney ve matematiksel

¹⁷ Ayrıca (bkz. Murteza, 2022, s. 377-378).

ispatı olmayan bilgileri yok sayılmıştır. Bu bağlamda süje-obje ilişkisinde genel olarak ölçülebilir, nedensellik/zorunluluk ilişkisi kurulabilenin bilginin kabul edildiği çıkarımında bulunulabilir. Bu durum da insani bilimler, değer, metafizik, aşkın vb. insanın özüne dair bilgilerden, hayretten, hayallerden uzaklaşılmasına neden olmuş olabilir. Dolayısıyla çağın insanında referans problemi ve akılcı olanın, sayıların hakimiyetinin söz konusu olduğu gözlemlenebilir. (bkz. Altuğ, 2016, s. 25-26) Öz problemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır ki bu bağlamda insanın sadece bedene hasredildiği Baudrillard'ın düşüncelerinde gözlemlenebilir. Bunun nedeni bedeninin, ortaya çıkan seküler yapıya uygun, öngörülebilir, gözlemlenebilir, ölçülebilir, sayılarla ifade edilebilir ve tüketebilir olmasıdır. Baudrillard ve Özel'in, insanın özü artıp eksilmediği ve dahi modern insan da öze (özgürlüğe) dair bilgi olmadığına (Özel, 2020, s. 35-36; Baudrillard, 2021, s. 173; Baudrillard, 2019a, s. 171, Baudrillard, 2019b, s. 52-53)¹⁸ iddiaları hayli dikkat çekicidir.

İşlemselliğin, işaretin, sembolün hâkim olduğu dönemde bir göstergeye tanımlanan durum, kavram veya postulat gerçek olup özün yerini almaktadır. Bu ise, Baudrillard'a göre, her şeyin her şey olmasını ve aynılaşmasını, (Baudrillard, 2011a, s. 22) zorunluluk, denetim ve kayıt altına almayı¹⁹ gerekli kılmaktadır. Böylece bütün alanlarda hakim olan bilişim teknolojileri, matematik temelli, sembolleştirilmiş, matematiksel olarak ifade edilebilmiş, modellenmiş, (bkz. Yılmaz, 2020, s. 12) dil bilim kurallarına (İngilizce) uygun ekranla desteklenmiş bir yapı sergilemektedir. Bu şartlar altında yukarıda eksikliğinden şikayet edilen öz nasıl bulunup gürleştirilecektir?

Baudrillard'ın özgürlük konusundaki eleştiri ve tespitlerinden yola çıkarak modern insanı seleflerinden ayıran özelliklerinden bazılarının şunlar olduğunu söylemek mümkündür: a) İnsanın aklından, b) özünden uzaklaşması, c) tüketici olması, d) akıllı ve ruhtan uzaklaşarak bedeninin öncelenmesi, e) insan sorumluluğunu alan yapay zeka, f) her şeyin değiş tokuşa konu edinilmesi, g) hızlı küresel bilişim-iletişim, h) tekleşen, yalnızlaşan, birçok kimliğe sahip insan (toplumsalın sonu).

4. Simülakrlardan Eğitime Modern İnsan: İnsan Olduğu İçin mi Özgür, Özgür Olduğu İçin mi İnsan?

Modernitenin ortaya çıkmasını güdüleyen etkenlerden biri, bilginin ve erkin belli bir zümrenin elinde olması durumudur. Orta Çağdaki bu zümrenin bilgi konusunda özelliği ise anlayanların, gücün kendileri olduğu iddiası ve bilgiyi elde etmede çoklu kaynak kullanmaları, delillerinin öznelliği ve bilimsel usulle kaydedilmemiş olmasıdır. Yani onlar için vahiy, sezgi, tecrübe, mit, bilim, metafizik, herhangi bir insanın ifadesi bilgi kaynağı olabilmektedir ve bilgiyi tek anlayan erk ise Kilisedir. Bu zümre, eğitime konu olan bilgilerin bazısının anlaşılması, kontrolü kolay; bazısının ise denetlenemez ve anlaşılması zor olmasına rağmen insanların eğitimini bu bilgilere göre gerçekleştiriyorlardı. Bu eğitim belli bir zümreye (aristokrasi-kilise) ait ve oradan da dışarı çıkmamaktadır. Bu veriler ışığında modernitenin bilgiyi, erkin tekelden kurtardığı ve halkın okumasına (ana dil ve matbaa

¹⁸ Ayrıca İsmet Özel'in, özgürlüğü Tanrı olmadan düşünmemesi bağlamında Batıdaki metastazi ifade etmesi bakımından Baudrillard'ın şu ifadeleri dikkat çekicidir: "Bize, 'Bis Gottes Fehl hilft' diyor Hölderlin. (Tanrı'nın mevcut olmayışı yardımımıza koşuncaya kadar.) Tanrı genel eşdeğerdir ve onun adına her şey değişir ve takas edilir. Tanrı'nın mevcut olmadığı ortamda her şey özgür oluşa girebilir ve değişebilir. Bu anlamda, canlı paraya, radikal fetişizme ve bütünsel oluşa ilişkin bütün bu tarih, kesinlikle Tanrı ile bir hesaplaşmadır. Çünkü, eğer Tanrı varsayımı ortadan kalktıysa, yani Nietzsche'nin dediği gibi gerçekten Tanrı öldüyse, onun hayaletiyle ve metastazlarıyla uğraşmamız gerekecek uzunca bir süre." 8bkz. Baudrillard, 2018, 133) Hölderlin'e atfedilen bu mısra Tanrı bağlamında sorulan soruyu cevapladığı mülakatta da geçmektedir. (bkz. Baudrillard, 2005b, ss. 151-152) Ayrıca (bkz. Lahbabi, 1972, ss. 30-31)

¹⁹ Foucault'nun denetleme unsurunu kayıt altına alma hakkındaki düşüncelerini için (bkz. Foucault, 2019, s. 281, 361, 439-440)

sayesinde), bilgi edinmesine, işçi ve çiftçi (alt ve orta sınıfın) sınıfının bilgin ve iktidar üretebilmesine neden olduğu çıkarımında bulunulabilir.

Türkçede insanın cevheri, halis yanı, manevi varlığı olarak tanımlanan öz, genelde de insanın problemleri çözmek için kullandığı bir alet veya sığındığı metafizik bir liman olarak anlamlandırılmıştır. Fakat genelde sahip olunmakla insan olunduğu iddia edilen öz anlayışından farklı olarak öz, insanda var olduğu için; insanın, özgür veya insan olmadığı (Özel, 2020, ss. 41-42)²⁰ kanaatinin yanlışlanmadığı iddia edilebilir. Bu durumun eğitimle alakalı olduğu (Gözütok, 2019, s. 215; bkz. Lahbabi, 1972, s. 41) iddiasında da bulunulabilir. Bu iddialar bağlamında insan, diğer var olanlar gibi varlığa dönüşmemekte, özgürleşmemektedir. Onun özü bu konuda yetersizdir ve bir olağanüstülükten (Gözütok, 2019, s. 224) de bahsedilemez, insan eğitilerek, evrilerek oluşmaktadır (Lahbabi, 1972, s. 73) görüşleri de bu iddialara eklenebilir. İlgili iddialar bağlamında özü yitirmek, unutmak işlerin bittiği manasına da gelmemektedir; insan, isterse özüne tekrar kavuşabilir ve onu gürleşirebilir. Dolayısıyla insan doğan her varlık eğitim ile insanlaşabilir, özgür olabilir. Bu minvalde bahsi geçen eğitimi gerçekleştirdiğimiz bilgi kaynaklarından biri olarak da Aşkın'ın referans kabul edilmesiyle özgürlük bilgisine ulaşılabileceği (Özel, 2020, s. 43)²¹ çıkarımında bulunulabilir. Böylelikle çağımız için temel iki sorun olan insanın özünden ve aklından uzaklaşması sorunu, Aşkın referansı savunanlara göre çözüme kavuşmaktadır. Çünkü böylelikle insanı diğer canlılardan ayıran, onun çevresini merak etme ve öğrenme isteğini gideren akli, devreye girmiş olacak ve insan özünü gürleşirecektir. (Gözütok, 2019, s. 216; Lahbabi, 1972, s. 18) Bu bilgiler doğrultusunda insan akıllandıkça özgürleşecektir sonucuna ulaşılabılır.

Ayrıca bu görüşe göre öze ait bilgi sadece Aşkın referansla öğrenilebilir, insan kendine dair bilgiyi bu kaynaktan alabilir, böylelikle de bir kul ve akıllı (değer sahibi) olabilir. Bu bağlamda insan, kendine varlık konusunda bir referans noktası bulacak, öteki pozisyonuna Aşkın olanı koyarak kendini tanımlayabilecektir. Varlık olarak kendini belirledikten sonra da özün gürleştirilmesi yani eğitilmesi sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda varlık düzleminde insanın kendi yerini bulmasının gerekli olduğu ileri sürülebilir. Bebeklikte aynada kendini görmesi gerektiği gibi, özgürleşmesi için de Ötekiyle yüzleşmesi gerekli olabilir. (Lacan, 2020, s. 79)²² Bu bağlamda özgürlük, özün eğitilmesiyle ortaya çıkan bir üründür. Bununla birlikte telematik düzende dogmatik bir eğitimden bahsedilmediği, aklın etkin olduğu bir eğitim anlayışının gerekliliği (Gözütok, 2019, s. 213; Lahbabi, 1972, s. 105) varsayılmaktadır.

Bu anlayışta insanın çevresini fark etmesi, bütünleşmesi ve onu anlamasıyla başlayan, varlık sistemi içinde kendini fark etmesiyle devam eden, iyi bir kul olmasıyla beliren (Gözütok, 2019, s. 211-212) bir özgürlük sürecinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla burada özgürlükten kasıt seküler olmayan (Gözütok, 2019, s. 209) akıllı insanın ulaştığıdır. Bu bağlamda Baudrillard'ın özgürlüğü konu edinen birçok yazısında ve sohbetinde Ömer Hayyam'dan naklettiği iki mısra dikkat çekicidir. Bu, bir rubainin²³ son iki mısrasıdır: “Bin kulu azat edenden daha büyüktür / Bir hür insanı iyilikle kul edebilen.” (Hayyam, 2020, s. 129) Baudrillard'ın eserlerinin Türkçe çevirilerinde kul (abd), genellikle köle olarak verilmiştir. (Baudrillard, 2018, s. 58; Baudrillard, 2014, s. 51; Baudrillard, 2010, s. 45)²⁴ Baudrillard'ın bu alıntıda kullanılan “kul” kavramını Hayyam ya da Özel gibi metafizik

²⁰ Ayrıca özgürlüğün ortaya çıkarılması gereken potansiyel olduğuna dair (bkz. Koca, 2022, s. 322)

²¹ Bu bağlamda, Aşkın ötesinde referans olarak yasaya bağlanarak olabilirliği hususunu karşı için (Kant, 1995, ss. 46-50); İslam eğitim felsefesi açısından da (Gözütok, 2019, s. 222).

²² Ayrıca ötekiyle şahsiyete kavuşma için (bkz. Gökalp, 1995, s. 94).

²³ Bahis geçen rubaiye bu dipnottan ulaşılabılır. (bkz. Hayyam, 2020, s. 129)

²⁴ Enrique Valiente Noailles ile yaptığı mülakat metninde şöyledir: “One freeman whom thy kindness has enslaved / Outweighs by far a thousand slaves set free”. Bu alıntı ve nereden aktarıldığına dair bilgi için (bkz. Enrique Valiente Noailles and Jean Baudrillard, 2007 , s. 11).

bağlantılı kullanmamış olduğu düşünülmektedir. O, Kant gibi seküler bağlamda aklın doğru veya etkin kullanılmaması ve Batı dışında ayrık bir ses bağlamında, telematik durumu ifade için “kul” veya “köle” kavramını kullandığını düşünülmektedir. Her ne kadar özü önceleyen Özel'in eğitim anlayışı için idealist bir eğitim anlayışından (Sönmez, 1994, s. 52) veya İslam Personalizminin²⁵ izlerinden bahsedilebilirse de, Baudrillard için bundan söz edilme (Walters, 2012, s. 2) imkânı kısıtlıdır. Eğitim, öğrenciye istedik yönde bir davranışı kazandırmak için çalıştırılan her çeşit zihinsel, işlemsel faaliyeti (Sönmez, 1994, s. 51) kapsıyorsa o zaman toplumuna bir açıklama getirme motivasyonu ile düşünen ve eser ortaya koyan bilginler, ortak kaygılarından dolayı ele alınıp araştırılabilir. Bu bağlamda Baudrillard'ın küreselleşmeyle tekleşen kültür ve düşüncenin post-modern durum tespitleri, küreselleşme karşısında İslam'ı özgün ve sarsıcı bir güç olarak görmesi, (Adanır, 2017, s. 257)²⁶ Özel'in Türk toplumuna dair kaygılarıyla birlikte düşünüldüğünde çalışılabilir ki, bu etkinliğin eklektik sonuçları olabileceği malumdur.

5. Eğitimle Özgürlük Elde Edebilme Yolunda Muhtemel İlkeler Üzerine

Baudrillard'ın yukarıda geçen simülasyon-simülakr eleştirilerine, integral gerçeklik haline karşı eğitimle elde edilen özgürlük için muhtemel ilkelerin birincisi için insanın içinde yaşadığı fizik alemi bilmesi, fark etmesi gerekliliği (bkz. Gözütok, 2019, s. 211) öne çıkarılabilir. Bunu gerçekleştirirken doğayı empirik doğrulanabilirlik ilkeleri dışında ahlaki boyutu da işin içine katarak, konu insanın tabiatın bir parçası olduğu bilinciyle ele alınmalı ve bu durum fark ettirilmelidir. Kelime ve kavramların anlamları en saf şekilde herhangi bir eğretilmeye gitmeden verilmelidir. Çocuklar, sadece bulut isimlerini bilmemeli onların yanlısamaya kapılıp hayaller kurmalarına, fark ettiklerini yazı, tuval veya notaya dökmelerine ve tabiatla uyum içinde yaşamasına izin verilmelidir. Böylelikle insan, doğanın farkına varıp onunla bütünleştiğinde özgürlük filizlenebilir ve burada fizik, metafizik, estetik bütünleşmesinden bahsedilebilir. Böylelikle bilgi işlemsel dünyada büyüyenlerin simülasyon çağında ortaya çıkan simülakrları fark etme olasılığı artırılabilir.

Akılcı tavırla tabiat rakamlardan ibaret, değiş tokuş materyali olarak görülürse dağın rezervi, onun getireceği para ve sağlayacağı refaha odaklanılabilir. Böylelikle Baudrillard'ın işaret ettiği simülasyon-simülakr hali ortaya çıkabilir; park, bahçe ve otellerin doğa olarak algılanma ihtimali de doğabilir. Günümüzün en önemli problemlerinden birinin, modernleşmenin tükettiği veya bozduğu doğa ve bu durumla ilintili küresel iklim krizi sorunsalının olduğu iddiası olağandır. Doğa eğitiminin, bu açıdan özgürlük için atılacak ilk adım olduğu sonucuna varmak makuldür. Bu bağlamda okulun dört duvardan çıkması eğitim bölgesine göre öğrenciyi doğa ile bütünleştirecek doğa yürüyüşleri, kamp, yemek yapma, ateş yakma, bitki ve hayvan tanıtımı, ilk yardım gibi konularda çalışmalar yapılabilir. Ülkenin olduğu coğrafya düşünüldüğünde AKUT gibi kurumların kendilerine yardımcı olabilecek gönüllüler yetiştirmesi bu eğitim bağlamında yapılabilir.

İnsanın kuvvesi hayalleri kurutmadan, sonraki nesiller ve insan dışı varlıklar için doğayı koruyacak eğitim için ve değer konusunda da referans noktasının akıl olması, işleyiş ve evrensellik açısından bir tutarlılık meydana getirebilir. Bu aşamada başkasına zarar vermeden sadece toplumsallaşmaktan (bkz. Gözütok, 2019, s. 221, 226) bahsedilmemektedir. Burası insanın tabiatın bir parçası olarak tabiatla bütün olduğunun fark ettirildiği yer olmalıdır. Talebeye, özgürlüğe sahip diğer varlıkların özgürlüklerinin ellerinden alınmaması, yürünebilecek her yolda yürünemeyeceği, haddini bilmek gerektiği fark ettirilmelidir. Aşkın'ın referans noktası seçilmesinin nedeni, kul olmakla helale-haram, iyi-kötü, meşru-gayri meşru gibi belli sınırlara tabi olmanın gerekliliği ve

²⁵ İnsanın kendi olma şuuru bağlamında (bkz. Gökalp, 1995, s. 92).

²⁶ İslam'ın ileriye gidip simülasyona giren Batıyı sarsması bağlamındaki görüşleri için (bkz. Baudrillard, 2020a, s. 89)

ötekinin varlığını güvence altına almak olabilir. Nasrettin Hoca fıkraları gibi gelenekte olan hikaye ve kıssalar bu bağlamda²⁷ kullanılabilir.

İkinci olarak bu aşamadan sonra aklın özgür, doğru kullanılması meselesi ortaya çıkmaktadır. Bu da analitik, eleştirel aklın edinilebilmesini gerekli kıldığı söylenebilir. Bu minvalde filozofların toplumu yönlendiren olmaları (Özel, 2020, s. 59)²⁸ iddiasından yola çıkılırsa; insanlara felsefe yapacak, eleştirel, kapsayıcı, tutarlı, akıllı düşünmesine neden olacak mantık, matematik, dil bilgisi gibi etkinliklerle²⁹ aklın doğru veya etkin kullanılmasına katkı sağlanabilir. Bu aşamadan sonra özgürleşmeye devam ettiği varsayılan insana, içinde yaşadığı duruma uygun manevi eğitim verilebilir. Bu durum için, kul olmaya çalışmaktır vargısına ulaşılabilir. Vahiy gibi aşkın kaynaklarda bunun ilkeleri, bilgisi olduğu ön kabulü bu vargıya eklenebilir. Bu açıdan kulluk, bir inanç meselesi değil de bir bilgi meselesi gibi anlaşılabilir. Zira kulluk, inançtan ziyade bilerek yapılan akıllı bir eylem olmak açısından insanı özgürleştirdiği düşünülebilir. Aksi takdirde “sorumluluğu başkasına atmayı seven telematik insan” vesayet merkezleri oluşturacağından özgürlükten bahsetmek olası gözükmemektedir.

Bütüncül olarak düşündüğümüzde manevi ve maddi yönü olan insanın sadece tek yönünün öncelenmesi (karş. Gözütok, 2019, s. 207; Lahbabi, 1972, s. 30-31) toplumsalın bozulmasına neden olmuş olabilir; fakat Baudrillard'ın tabiriyle Batı o kadar hadsizce ileri gitmiştir ki bu olayın farkında değildir. Çünkü simülasyonda tüm kavram ve değerlerin, kadim insanla ilişki simülakrları ortada dolaşmaktadır. Simülakrlar kitlelere hitap edip herkesi özel hissettirdiğinden üstelik bunu da bedava yaptığından dolayı hızlı yayılmakta ve asıdan (hakikat) daha gerçek olmaktadır. İyi bir kişi olmak için çekilen, neredeyse bir ömür süren, çile (seyri sülük), internette katıl butonuyla dahil olunan bir ders, spor salonunda fit vücut, estetikçiden çıkan beden, teknolojiyle akıllanan insan ve bütün bu meziyetlerin kolayca elde edilmesi insanı cezbetmekte ve küreselleşme etkisiyle diğer kültürlerle yayılarak farklılıkları yok etmektedir.

Eğitime dahil edilebilecek anlayışların bu bağlamda üçüncü özelliği simülakr düzenine sebep olan kelimelere, durumlara, kavramlara, olaylara asıl dışında yüklenen anlamların fark edilmesini sağlamaktır. Bu hedefe ulaşılabilmesi için, ana dil kaynaklarının korunmasını, etimoloji bilgisini, nahiv ve sarf bilgisini vb. kapsayan dil eğitiminin olması gereklidir. Dil eğitimi ise popülerlikten uzak, bireyin zihninin ve kültürünün, geleneksel değerlerin eğitimine yönelmesini sağlayabilecek metinlere ihtiyaç vardır. Müfredata dahil edilen metinlerinse para elde etmek için değil de aklın işleyiş kurallarına uygun biçimde seçilmesiyle mümkün olabileceği çıkarımında bulunulabilir. Buna itiraz edilebilir, zira mantık kurallarının ve birçok şeyin değiştiği doğrudur. Fakat insanın tek evrede yaşamadığı bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, ihtiyarlık ve ölüm evreleri olduğu malumdur. Bu minvalde her evrede de ayrı akıl işleme kurallarının olabileceği ön kabulüne sahip olduğu ve çağımızda çok boyutlu problemlerle uğraşıldığını belirtmek yerinde olacaktır. Temel sorunun bugünün açmazının insanın kendisinin değil de günlük hayatın popülerliğinin olduğunu, (Bkz. Kardeş, 2022, s. 557) avangardın yok olduğunu (Baudrillard, 2020a, s. 16; bkz. Bürger, 2019, s. 10) iddia eden Baudrillard, çağa ait bu çok boyutlu problemlerin bazılarını sıralamıştır. Bu minvalde dilin, kavramların öğrenilmesinin üst kültüre ait davranışların öğretilmesi gerekliliğine bunlar bir neden oluşturabilir. Adabı muaşeret kuralları uygulamalı veya Brenifier'nin kitabına benzer bir yöntemle verilebilir.

²⁷ Bu bağlamda örnek olarak (Bkz. Brenifier, 2013)

²⁸ Ayrıca Modern felsefenin sorunsalı için (bkz. Altuğ, 2016, s. 29)

²⁹ İslam eğitim felsefesi doğru düşünme bağlamında dilin gerekliliği ve gramer gerekliliği için (bkz. Gözütok, 2019, ss. 217-218)

Demek ki ilk eğitim olarak dil, mantık ve doğa eğitiminin insana verilmesi uygun olabilir. Belki de sadece unutulmuş özdeşlik ilkesiyle analitik düşünmeye giriş yapmış birey, kendi başına birçok sorunla, simülakrla baş edebilir. Baudrillard'ın, yapay zekanın, Batının özden uzak anlayışı neticesinde kendine nesnelere birlikte bir kimlik oluşturduğu, insanın nesneleştiği savunusu, kolayı seven insan, iyilik krallığının kurulması gibi olgular kod eksensiz dünyanın gücünün ardındaki saikler olabilir. Bu minvalde içinde yaşanan çağ için bilgi işlemsel yapılar vazgeçilmezliği dikkate alınmalıdır. Bu yapılar işlerimize hız kazandırmakta fakat ortaya çıkan ürünün de bizden çabucak uzaklaşmasına neden olmaktadır. Günümüzde insana dair pek çok sorun yapay zeka ve siberetik işleyiş işe katılmadan çözülememektedir. Nesnelere hakimiyetindeki uygulamalarla yaşayıp insan ve özgür olduğu iddia edilmekte, kitle iletişim araçları kitleyi güçlendirmekte ve her şeyi etkilemektedir. Bu süreçte temel bir insani değer olan evrensellikten bahsedilememekte veya simülakrlar ortada dolaşmaktadır. Bütün itirazlar bireyin kişisel çıkarı gibi anlaşılmayıp kitlenin arzusu olmaktadır. Bu da modernizmin bin bir acıyla kurduğu avangardı olan moderniteyi tıpkı Tanrı gibi zayıflatmakta belki de öldürmektedir. O yüzden Baudrillard'da modernite, aydınlanma özlemini görmek olasıdır. Belki de siberetik çağ konusunda Baudrillard'ın öngörüsü olan son noktasına kadar gitmek kaçınılmazdır. Fakat Baudrillard'ın hilafına insanlara bu yapıların, bilgi işlemsel düşünmeyi öğreterek bunun bir algoritma, bir kod sistemi, bir reklam sistemi olduğunun fark ettirilebileceği düşünülmektedir.

Eğitim anlayışına dahil edilecek bu ilkelere göre birey kendi özüne, farklılıklarına göre eğitilmeli, hayal gücü yok edilmemeli, bilakis hayal gücü desteklenmelidir. İnsanı düşünmeye iten hayret etmesi ve hayal kurması, diğerlerini düşünebilmesidir. Bunları geliştirecek eğitimde modeller (örnek insan) önemlidir. İçinde yaşadığımız çağda modeller daha etkin rol üstlenmektedir. Çünkü insan öğrenmesinin çoğu kendini özdeşleştirdiği bir modelle (Kasapoğlu, 2013, s. 99)³⁰ (referans) alakalıdır. Reklam sektörü içinde dijital platformlarda moda'nın gücünü kullanan bir meslek (influencer) olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu meslek grubu mal ve hizmet, yaşam tarzı, akıl yapısı gibi ürünleri sanki kendininmiş gibi tanıtmakta, bir sahnesi olmayan ışıklar içinde gerçekmiş gibi sunum yapılmaktadır. Bu durumda, bu yapının simülakrlığının birey tarafından ayırt edilmesi gerekliliği kaçınılmazdır ki gerçeğe simülakrlarını ayırt etmek bir yetenek olabilsin. Bu da metafiziğin işin içine sokulduğu, (Gözütok, 2019, s. 212-213) varlık olarak insana, Aşkın'ın manevi ilkelerin referans noktası olarak kullanıldığı bütüncül bir eğitim anlayışı ile mümkün olabilir. Doğa ile uyumlu ve doğanın içinde, akıllı/ahlaklı bir akıl yapısına sahip olan bir eğitim anlayışı aynı zamanda özgürlük anlayışı da olabilir.

Sonuç

Baudrillard'ın, simülasyon çağında özgürlük simülakrlarının oluşması nedenleri olarak varsaydıkları şunlardır: a) insanın aklından, b) özünden uzaklaşması, c) tüketici olması, d) akıl ve ruhtan uzaklaşarak beden önelenmesi, e) insanın sorumluluğunu alan yapay zeka, f) her şeyin değış tokuşa konu edinilmesi, g) hızlı küresel bilişim-iletişim, h) tekleşen, yalnızlaşan, birçok kimliğe sahip insan. Özgürlüğe engel teşkil eden bu nedenleri dikkate alan birinin bu duruma çözüm olarak şahsiyetçi bir mefkure edinmesi olasıdır. Günümüzde insana kendinin efendisi olacağını vaat eden (Deniz, 2023, s. 105) mefkurenin haricinde sanıdan uzak araştırmacı niteliği olan, varlıksal yetileri, insansallaşmış bireyi önceleyen (Freire, 1991, s. 54) eğitim anlayışını savunan anlayışları da görmek olağandır. Özellikle içinde olunan telematik durumda, bilgi işlemsel sistemler ile insan aklını senkronize etme çalışmaları eğitim alanında olağanlaşmaktadır. "Bilgi işlemsel düşünme" olarak ifade edilen bu eğitim

³⁰ Ayrıca İslam Medeniyetinin eğitimde örnek insan anlayışı ve doğaya bakıp hayret ederek ulaştıkları için (bkz. Gözütok, 2019, s. 223)

anlayışı algoritma oluşturma içeren problem çözme stratejileri olarak tanımlanabilir. (Curzon & McOwan, 2018, s. 201) Simülasyon çağının bilgi işlemsel sistemleri, özgürlük önündeki engellerden biri gibi gözükmektedir. Bu açıdan da bu yapıların öğrenilmesi gerekliliği, eğitim ilkeleri bağlamında günümüz için dikkat edilmesi gereken hususların ilkidir. Bu yapılar, özü itibarıyla insan zekasını taklit eden (Yılmaz, 2020, s. 4) yapılardır. Dolayısıyla insanın aklını doğru kullanması eğitim ilkeleri açısından daha da önemli hale gelmektedir.

Baudrillard'ın eleştirilerinin diğer şahsiyetçi eleştirilerden farkının, dil temelli siber çağın özelliklerini işin içine katması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda o, Batının şimdiye kadar oluşturduğu yapıyı simülasyon olarak görmektedir. Ona göre, insan dahil her şeyin simülasyonunun hakim olduğu integral bir gerçeklik düzeni içinde yaşanmaktadır. Baudrillard'a göre, serimlediği beşerden yapay zekaya doğru yürüyen insan türünün durumu, ancak algoritma eksenli kod çağının mimarı Batı, simülasyonu kendisinin dışında farklı bakış açısına sahip bir sesle sorunsal olarak fark edebilir.

Baudrillard, simülakr kuramı bağlamında özgürlüğü göstergebilimsel yaklaşımla ele almış; kavramlara ve ortaya çıkan sosyolojik durumlara bilişim teknolojileriyle özdeşleşen simülasyon kavramıyla dikkat çekmeye çalışmıştır. O, kavramların sadece sözlük anlamlarının değişmediği göndergenin yerine simülakrın hakim olduğu durumu ifade etmektedir. Baudrillard düşüncesinde, bilgi iletişim teknolojileri mevcut durumun görünümünü hızlıca yaymaktadır. Bu çalışmada Batı içre özerklikle değil de Batı dışı bir yapı ile yani öz/gür/lük kavramına Türkçenin ve kültürünün verdiği imkânla çözümleme yoluna gidilmiştir. Batının zincirden kurtulmak, arzu, tüketim eksenli özgürlük anlayışından sıyrılma gerekliliği Türkçenin vermiş olduğu "özün gürleştirilmesi durumu ile özgürlüğün anlamlandırılmasında kullanılmıştır. Baudrillard'ın tespitlerindeki özgürlük eğretilmeleri, göndergeye ne anlam yükleniyorsa onun esiri olduğu anlayışı, anlam, biçim zincirleşimine farklı bir zincir eklemek imkânı verdiği varsayımı araştırmanın motivasyonlarından biridir. Bu bağlamda bilim dili olmamış Türkçenin imkânlarından faydalanılmıştır.

Özgürlük meselesinde Baudrillard ve Özel'in ortak noktası, insan aklının kullanılmasının gerekliliği ve sorunların bu aklın kullanılmasındaki problemlerden kaynaklanmasıdır. Özel, özgür insanı akıllı insan olarak görmektedir. Bu insanın özelliği insana dair bilgi kaynağı, referans noktası olarak İslam'ın vahiy anlayışına dikkat çekip helal-haram değerleriyle insanın kendini sınırlandırmasına salık verilmesidir. Özel'in kavramıyla bu çağın insanında sorun teşkil eden de insanın akıllı değil akılcı olmasıdır. Akılcı insanı ise, her şeyi ölçülebilir, öngörülebilir, değiş tokuşa tabi kılabilir gören, eşyayı ve bedeni önceleyen, dünyada mutluluğu, konforlu ve başarıyı, güvenliği arayan kişi olarak tarif edilmiştir. Akılcı kişide vahiy bilgisi olmadığından ya da metafizik ötelendiğinden marjinal bir yapı kaçınılmazdır. İlgili kişiler, herhangi bir insani probleme kendi çıkarları ekseninde bilgi işlemsel yaklaşacaktır. Bu yapı neticesinde oluşturduğu refah toplumu olan Batı, Baudrillard'a göre içinde olduğu durumu, simülasyonu, asla fark etmeyecek ve kendini değiştiremeyecektir. Bu bağlamda onun simülasyona karşı şahsiyetçi bir yaklaşım sergilendiği yorumu mümkündür.

Bu çalışmada özgürlüğün, özün eğitim yoluyla gürleş(tiril)mesi neticesinde ortaya çıkan ürün olduğu görüşünün mümkün olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda ürünü ortaya çıkarmak için bahsi geçen referans noktası bulunduktan sonra doğa ile olan münasebetle eğitim çıktısının şekillendirilebileceği öngörülmektedir. Böylelikle gerçeğe bağlı gönderge belki tekrar ortaya çıkabilir. Doğanın bir parçası ve bir tabiatı olan insanın, gördüklerine hayret edip aklıyla onun bilgisine bilimsel metotlarla ulaşması beklenmektedir. Dolayısıyla, insan kendini ve yaşadığı varlık alanını fark edip öğrenebilecektir. Öz bilgisine bu şekilde ulaşma imkânı doğabilecektir. Burada kasıt, insan dahil bütün canlı ve cansız varlıkları öğrenmek ve bilmektir.

Sonrasında dil, mantık, matematik gibi insanın düşünmesini ve aklını, özüne uygun kullanmasını sağlayan araçlar öğrenilmelidir. Bunun nedeniyse günümüzde işaret, işaret eden ve işaret edilen bağlamında simülasyonun yaratıldığı düşünülmesidir. Gerçeğe, hakikate başka anlamlar yükleyerek onu değiş tokuşa konu edebilmek için bu yaklaşım benimsenmiş olabilir. O yüzden bu bilgilerin insani olandan uzaklaştırılmaması, insanı özgürleştirecek yapıda olmaları gerekmektedir. Bu husus, dile dayanan bilişim teknoloji simülakrlarının yıkıcılığına karşı bir korunak olabilir.

Simülakrı ile insan zekası arasındaki temel farklardan biri, insanın hayal gücüdür denilebilir. İnsanı hayal gücünden yani onu aklından uzaklaştıranlara karşı önlem alması gereklidir. Çünkü, gösterge ekonomi politiginin hakim olduğu zamanda yapay zekanın, akıl(lı)dan uzaklaşmanın en büyük sebeplerinden biridir. İnsanın düşünce üreteceği, hayallerini kullanacağı atölyeler oluşturmanın bu sorunun farkındalığı için etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Baudrillard'ın düşüncesinde, avangart bir yapı, zümre oluşturmak zorunluluk arz etmektedir. Bu bağlamda Baudrillard için bir açmaz gibi görünen öncü grubu oluşturmaktan kaçmamak düşünce dünyasının da bir yazgısı gibi görünmektedir.

Diğer nokta, yapay zekanın insanı yalnızlaştırdığı iddiasıdır. Bu sav doğrultusunda bireye toplumsal bir varlık olduğunun hatırlatılması ve toplumsal olanın yeniden inşa edilmesi hususunda çalışmalar yapılabilir. Simülasyondan önceki yasayla olmuştur. Bu belki insanı maddi-manevi olarak bütüncül ele alan, onun hayallerini, aklını serbest bırakan vesayetten kurtaran bir yapıyla olabilir. Denetlemiyormuş gözüken modern denetimin, vesayet yokmuş gibi gözüken vesayet sisteminin, seçkincilik yokmuş gibi gözüken seçkinci yapının belki artık metafiziği, Aşkın'ı, insani olanı göz önünde tutması zamanıdır. Belki de uygun olan maddi-manevi bir bütünlük gerekliliğidir; maneviyatın maddi olana ya da maddi olanın manevi olana hakim olmaması gerekliliğidir. Çünkü bu yapıda, insanın manevi tarafıyla dengelenmekte olduğu varlığına ulaşılmıştır. Ancak bu, manevi olanın her şeyi çözebileceği iddiası da değildir. Aksine, maddi-manevi bir bütün olan insanın, ne melek ne şeytan ne de Tanrı olmadığını farkındalığıyla onu eğitmek gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Adanır, O. (2017). *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar Ve Söyleşiler* (1. bs). İstanbul: Eylül Sanat Yayıncılık.
- Altuğ, T. (2016). *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi* (3. bs). İstanbul: Belge Yayınları.
- Balcı, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (13. bs). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Baudrillard, J. (1970). *La société de consommation ses mythes ses structures*. Paris: Denoël.
- Baudrillard, J. (1976). *L'échange symnolique et la mort*. Paris: Gallimard.
- Baudrillard, J. (1981a). *For a Ciritique of the Political Economy of the Sign* (C. Levin, Çev.). St. Louis: Telos Press Ltd.
- Baudrillard, J. (1981b). *Simulacres et simulation*. Paris: Galilée.
- Baudrillard, J. (1990). *La transparence du mal: Essai sur les phénomènes extrêmes*. Paris: Galilée.
- Baudrillard, J. (1993). *Symbolic Exchange and Death*. London: Sage Publications Ltd.
- Baudrillard, J. (1998a). *The Consumer Soceity: Myhts and Structures*. London: Sage Publications Ltd.
- Baudrillard, J. (1998b). *Üretim Aynası* (O. Adanır, Çev.; 1. bs). İzmir: Dokuz Eylül Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2001). *Tam Ekran* (B. Gülmez, Çev.; 1. bs). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2002). *Cool Anılar III-IV (1990-2000)* (Y. Avunç, Çev.; 1. bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2003). *Cool Memories IV 1995-2000* (C. Turner, Çev.). London: Verso.

- Baudrillard, J. (2005a). *Anahtar Sözcükler* (O. Adanır & L. Yıldırım, Çev.; 1. bs). Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2005b). *Bir Parçadan Diğereine François L'Yvonnet ile Söyleşi* (Y. Avunç, Çev.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Baudrillard, J. (2009). *Gösterge Ekonomi Politikği Hakkında Bir Eleştiri* (O. Adanır & A. Bilgin, Çev.; 2. bs). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2010). *Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik* (E. Gen & I. Ergüden, Çev.; 2. bs). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011a). *Çaresiz Stratejiler* (O. Adanır, Çev.; 2. bs). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011b). *Simgesel Değiş Tokuş Ve Ölüm* (O. Adanır, Çev.; 3. bs). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2014). *Cool Anılar I-II 1980-1990* (A. Sönmezay, Çev.; 2. bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2017). *Can Çekişen Küresel Güç* (O. Adanır, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018). *İmkansız Takas* (A. Sönmezay, Çev.; 3. bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2019a). *Baştan Çıkarma Üzerine* (A. Sönmezay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2019b). *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği* (O. Adanır, Çev.; 4. bs). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2020a). *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme* (I. Ergüden, Çev.; 8. bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2020b). *Nesneler Sistemi* (O. Adanır & A. Favaro, Çev.; 3. bs). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2020c). *Simülakrlar ve Simülasyon* (O. Adanır, Çev.; 13. bs). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2021). *Tüketim Toplumu* (N. Tural & F. Keskin, Çev.; 16. bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J., & Noailles, E. V. (2007). *Exiles From Dialogue* (C. Turner, Çev.). Cambridge: Polity Press.
- Baudrillard, J., & Nouvel, J. (2011). *Tekil Nesneler Mimarlık Ve Felsefe* (A. U. Kılıç, Çev.; 1. bs). İstanbul: YEM Yayın.
- Brenifier O., & Millon I. (2013). *Nasrettin Hoca ile Düşünmeyi Öğrenmek* (E. Ayhan, Çev.; 2. bs). İzmir: Tudem.
- Bürger, P. (2019). *Avangard Kuramı* (E. Özbek & Ş. Öztürk, Çev.; 2. bs). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Capaldi, N. (2004). *John Stuart Mill A Biography*. New York: Cambridge University Press.
- Cevizci, A. (2020). *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a* (20. bs). İstanbul: Say Yayınları.
- Curzon, P., & McOwan, P. W. (2018). *Computational Thinking: Die Welt des algorithmischen Denkens – in Spielen, Zaubertricks und Rätseln*. Springer Berlin /Heidelberg.
- Deniz, M. F. (2023). Klasik İktidar Tipinin Meşruiyet Argümanları ve İnsan Anlayışının Sorgulanması. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* (60), 97-107. <https://doi.org/10.5152/ilted.2023.23464>
- Drobnik, O. (1985). Was ist Telematik? *It - Information Technology*, 27(1-6), 23-27. <https://doi.org/10.1524/itit.1985.27.16.23>
- Eagleton, T. (2018). *Tanrı'nın Ölümü ve Kültür* (S. Dingiloğlu, Çev.; 2. bs). İstanbul: Yordam Kitap.
- Foucault, M. (2019). *Hapishanenin Doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Freire, P. (1991). *Ezilenlerin Pedagojisi* (E. Özbek, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gane, M. (2008). *Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik* (A. Utku & S. Toker, Çev.; 1. bs). Ankara: De Ki Basım Yayın Ltd. Şti.

- Gao, W. (1997). Communication: From Concept to Practice. *Communication: From Concept to Practice.*, 224-225. <https://doi.org/10.1109/CMPSAC.1997.624799>
- Gökalp, N. (1995). İslam ve Hristiyan Personalizmi Üzerine. *Felsefe Dünyası*, 16, 92-99.
- Gözütok, Ş. (2019). *İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., & Yolsal, Ü. H. (2002). Baudrillard, Jean. İçinde *Felsefe Sözlüğü* (ss. 174-180). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gülensoy, T. (2011). Özgürlük. İçinde *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü - Etimolojik Sözlük Denemesi- II (O-Z)* (2. bs, C. 2, s. 1204). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hayyam, Ö. (2020). *Dörtlükler-Rubailer-* (S. Eyüboğlu, Çev.; 30. bs). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İnal, K. (1992). Bazı Paradigmalarda Eğitim ve Özgürlük İlişkisi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 25(2), 795-820. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000568
- Kant, I. (1995). *Ahlâk Metafizikinin Temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, Çev.; 2. bs). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, I. (2009). *An Answer to the Question: "What is Enlightenment?"* (H. B. Nisbet, Çev.; 11. bs). London: Penguin Books.
- Kardeş, M. E. (2022). Özgürlüğün Uğrakları: Henri Lefebvre'in Metafelsefesi. İçinde A. Öztürk & C. C. Çevik (Ed.), *Kavramlar Tarihi Özgürlük* (ss. 542-583). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda Değerler Eğitimi Ve Hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198), 97-109.
- Koca, E. (2022). Kant'ın Etik Kuramında Özgürlük. İçinde A. Öztürk & C. C. Çevik (Ed.), *Kavramlar Tarihi Özgürlük* (ss. 310-331). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Lacan, J. (2020). *Psikanalizin Temel İlkeleri Ecrifs'den İki Makale* (M. İzmir, Çev.; 1. bs). Ankara: Çolpan Kitap.
- Lahbabi, M. A. (1972). *İslam Şahsiyetçiliği* (İ. H. Akın, Çev.). İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Lyotard, J.-F. (2019). *Postmodern Durum* (İ. Birkan, Çev.; 3. bs). Ankara: BilgeSu.
- Murteza, G. (2022). John Stuart Mill'in Özgürlük Savunusu. İçinde A. Öztürk & C. C. Çevik (Ed.), *Kavramlar Tarihi Özgürlük* (ss. 368-387). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Nora, S., & Minc, A. (1978). *L'informatisation de la société*. Paris: ocumentation française.
- Özel, İ. (2020). *Taşları Yemek Yasak* (14. bs). İstanbul: TİYO Yayıncılık.
- Özlem, D. (2009). *Anlamdan Geleneğe, Kimlikten Özgürlüğe (Kavramlar Ve Tarihleri III)*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Redhouse, J. W. S. (1884). Virtuality. İçinde *A Lexicon, English and Turkish, Shewing in Turkish, the Literal, Incidental, Figurative, Colloquial and Technical Significations of the English Terms, Indicating Their Pronunciation in a New and Systematic Manner and Preceded by a Sketch of English Etymology, to Facilitate to Turkish Students the Acquisition of the English Language*. (s. 800). Constaantinople: A. H. Boyajian.
- Sönmez, V. (1994). *Eğitim Felsefesi* (3. bs). Ankara: PEGEM.
- Şirin, H. (2017). *Türk Dilinin Özgürlük Anlamlı Sözleri*. XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı- İhsan Doğramacı'ya Armağan KİTABI, Bükreş.
- Tubbs, N. (2017). *Batı Felsefesi Tarihi* (D. B. Kılınç, Çev.; 1. bs). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Tufan, H. (2014). *Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamaları Ve Türkiye için AUS Mimarisi Önerisi* [Ulaştırma ve Haberleşme Uzmanlığı Tezi]. Ankara. [https://hgm.uab.gov.tr/uploads/pages/akilli-ulasim-sistemler-
aus/hasan-tufan-akilli-ulasim-sistemleri-uygulamaları-ve-türkiye-icin-bir-aus-mimarisi-önerisi.pdf](https://hgm.uab.gov.tr/uploads/pages/akilli-ulasim-sistemler-aus/hasan-tufan-akilli-ulasim-sistemleri-uygulamaları-ve-türkiye-icin-bir-aus-mimarisi-önerisi.pdf)
- Walters, J. (2012). *Baudrillard and Theology*. London: T&T Clark.
- West, D. (2020). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Rousseau, Kant, Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*. (A. Cevizci, Çev.; 6. bs). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Yılmaz, A. (2020). *Yapay Zekâ* (7. bs). İstanbul: KODLAP Yayın Dağıtım Yazılım ve Eğitim hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.